

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Dita Liedermannová

3. ročník

Obor: Sociální pedagogika

**ASPEKTY RODINNÉHO PROSTŘEDÍ A
VÝCHOVY U ADOLESCENTŮ
S PROBLÉMOVÝM CHOVÁNÍM**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Kropáč, Ph.D., LL.M.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury. Souhlasím, aby tato práce byla uložena na Univerzitě Palackého v Olomouci v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněná ke studijním účelům.

V Hranicích dne

.....

podpis

Poděkování

Mé poděkování patří především Mgr. Jiřímu Kropáčovi, Ph.D., LL. M. za pomoc a podnětné připomínky, které mi během práce poskytoval.

OBSAH

Úvod.....	10
1 Teoretická část	12
1.1 Rodina.....	12
1.1.1 Funkce rodiny	13
1.1.2 Rodinné prostředí.....	15
1.2 Adolescent.....	16
1.2.1 Vhodné rodinné prostředí pro vývoj adolescenta	17
1.2.2 fyziologické a psychologické faktory v období adolescence a jejich vliv na rizikové jednání	19
1.2.3 Krizové období adolescence	20
1.2.3.1 Komunikace	20
1.2.3.2 Vztahy a sex	21
1.3 Problémové chování.....	22
1.3.1 Problémové chování X poruchy chování	23
1.3.2 Školní psycholog.....	25
1.3.3 Záškoláctví.....	26
1.3.4 Šikana.....	27
1.3.5 Agresivita.....	30
1.3.6 Návykové látky	31
2 Empirická část	33
2.1 Zhodnocení aktuálního stavu řešené problematiky	33
2.2 Výzkumné šetření.....	36
2.2.1 Metoda výzkumného šetření.....	37
2.2.2 Cíle výzkumného šetření.....	38
2.2.2.1 Výzkumné otázky.....	38
2.2.3 Výběr informantů do výzkumného šetření	39
2.3 Výsledky výzkumného šetření u adolescentů	40
2.4 Zhodnocení výsledků výzkumného šetření	47
2.5 Výsledky výzkumného šetření školních psychologů	48
2.6 Zhodnocení výsledků výzkumného šetření	54
3 Závěr.....	56

4	Seznam použitých zdrojů.....	57
5	Přílohy.....	62
5.1	Otázky k rozhovorům.....	62

ANOTACE

Bakalářská práce na téma „*Aspekty rodinného prostředí a výchovy u adolescentů s problémovým chováním*“ se zabývá obeznámením s vlivy rodiny na problémové chování adolescentů. Práce se skládá ze dvou částí, z praktické a teoretické. Teoretická část obsahuje informace zprostředkované z odborné literatury o dané problematice. V praktické části je představena analýza výstupů kvalitativního metodologického šetření s využitím interview.

Klíčová slova: rodina, výchovné styly, adolescent, socializace, problémové chování, školní psycholog

ANNOTATION

The bachelor thesis on "Aspects of family environment and upbringing in adolescents with problem behaviour" deals with the familiarity with the family influences on problem behaviour of adolescents. The thesis consists of two parts, practical and theoretical. The theoretical part contains information conveyed from the literature on the subject. The practical part presents the analysis of the results of a qualitative methodological investigation using interviews.

Keywords: family, educational styles, adolescent, socialization, problem behavior, school psychologist

ÚVOD

Tématem bakalářské práce jsou „*Aspekty rodinného prostředí a výchovy u adolescentů s problémovým chováním*“. Rodina je pro jedince důležitá v mnoha ohledech. Rodina dává jedinci pocit bezpečí a jistoty, i přesto se rodinné prostředí může stát patologickým. Proto bych se daná práce zaměřuje na problematiku problémového chování u adolescentů, které je způsobené negativním rodinným prostředím či nevhodnou výchovou jedince. Především jsem se zaměřila na období adolescence, jedná se o období, které je velice složité jak pro dospívající samotné, tak pro jejich okolí, jako jsou učitelé, rodiče nebo vrstevníci. I přesto, že se dá problému chování předejít již primární prevencí, věřím, že mnoho z nás má s tímto chováním zkušenost, proto je důležitá informovanost lidí o tomto problému a také jak problémovému chování předcházet.

Téma práce bylo zvoleno především z důvodu obohacení dosavadních znalostí prevence problémového chování. Protože už sama mám rodinu a každý rodič by si přál, aby jeho děti byly vychovány co nejlépe, ráda bych problémovému chování předcházela. I když mé dítě ještě není v období adolescence, přesto je toto období pro mne zajímavé po psychické i fyzické stránce jedince. Dalším důvodem je aktuálnost tématu. V poslední době se problémové chování vyskytuje stále častěji u mladších i starších dětí, přesto si mnohdy nepřipouštíme, že rizikovým faktorem může být rodina.

Práce je rozdělena do dvou hlavních kapitol, teoretická a praktická část. První část je teoretická, která je dále strukturovaná do kapitol a podkapitol. Cíl práce se soustředí na terminologii a vnímání rodiny jako výchozí jednotky v socialiačním a edukačním pojetí. Následně vymezit a definovat vnímání adolescence pro účely dané práce tak, aby byly vhodně definované vazby časového vymezení adolescence, které využíváte dále v empirické části dané práce.

Druhá část je empirická. Ve výzkumu budu užívat metodologický přístup v rámci užití metody vycházející z kvalitativního přístupu, konkrétně interview s informanty přinese detailnější pohled na předkládané a subjektivní vazby v pojetí problémového chování z pohledu adolescentů a školních psychologů, jako výzkumný nástroj jsem si vybrala polostrukturovaný interview, kdy informanti v mém případě školní psychologové a adolescenti, budou odpovídat na pokládané otázky, které mohu dopředu připravené.

Předpokládaným cílem práce je vhodněji vymezit subjektivní vnímání rodinného prostředí pohledem školních psychologů a adolescentů, což vede k lepšímu zacílení a metodickému výstupu pro aplikovanou praxi z pohledu nároků aktuální doby. Daná práce vychází z aktuálních zdrojů a literatury s rozsahem +/- 10 let.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Rodina

V této kapitole definuji pojem rodina, uvedu základní práva a povinnosti rodiny, typy rodin a vymezím role zastoupené v rodině. V podkapitolách se zaměřím na funkce rodiny a na vhodné rodinné prostředí pro vývoj jedince.

„Rodina je strukturovaným celkem (systémem), jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí. V každém případě je to přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné, a přijímá to, co mu připravili rodiče“ (Kraus, 2008, str. 80).

„Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často vázání hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“ (Sobotková, 2001, str. 22).

Z výše uvedených definic vyplývá, že rodina je příbuzensky spojená skupina lidí, manželstvím, pokrevním svazkem nebo adopcí, která je základem sociální struktury. Rodinu spojuje určitá odpovědnost, ochrana, výchova potomstva, pomoc druhému a city, kdy se jedná o lásku mezi partnery či mateřskou lásku. Od společenských změn se také odvíjí změna ve funkcích či charakteru rodiny.

Základní práva a povinnosti byly do roku 2014 ukotveny v zákonu o rodině, který je nahrazen občanským zákoníkem Zákonem č. 89/ 2012 Sb. V občanském zákoníku je definováno manželství (§ 655), založené zákonným zástupcem a jedná se o trvalé soužití muže a ženy jejímž cílem je založení rodiny.

„Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc“

Typy rodin dle Krause (2008, str. 80):

- Orientační x prokreační rodina
- Úplná x neúplná rodina

- Funkční x dysfunkční x afunkční rodina

V orientační rodině neboli v původní rodině, do které se dítě narodí, je dítěti věnovaná rozsáhlá citová, výchovná či materiální péče, která trvá až za hranice biologické dospělosti. Druhým typem rodiny je reprodukční, kterou si jedinec zakládá sám.

V úplné rodině jsou zastoupeny všechny sociální role, role matky, otce, sourozenců a prarodičů. Význam pro dítě přináší v podobě nápodoby a ztotožnění s typem rodiny nebo také v prohloubení sociálního citění. Opakem je neúplná rodina, kde jedná z rolí otce či matky není zastoupena, důvodem může být úmrtí jednoho z rodičů, nezáměrem rodiče se podílet na výchově, ale také můžeme setkat s modelem, kdy rodina je úplná, ale jeden z rodičů svou rodičovskou funkci neplní.

Role matky v rodině je postavena na silných emocionálních poutech, kdy výchova a láska k dítěti začíná v období těhotenství. Většinou matky mají sklony k rozmazlování, jejich výchova může být změkčilá až ustupující. Naopak u otce většinou dítě spatřuje přirozenou autoritu, životní moudrost a může obdivovat jeho manuální dovednosti. V dnešní době jsou otcové s dětmi v užším kontaktu, než tomu bývalo dříve. V rodině je také důležitá role sourozenců, kteří tvoří osobité společenství, které je ovlivňováno povahovými vlastnostmi, počtem sourozenců, věkovým rozestupem nebo pořadím. Mají stejné vychovatele, stejné zážitky a stýkají se stejnými lidmi. Neopomenutelná je také role prarodičů, která může mít extrémní podoby, kdy rodiče odmítají kontakt dítěte s prarodiči nebo na prarodiče přenášejí rodičovské povinnosti.

Rodina funkční plní všechny funkce rodiny, kdy je v ní otec i matka, umožňuje dítěti začlenění do společnosti, vede dítě k dodržování norem společnosti, jedinec má pocit jistoty, domova, zázemí a nachází zde útočiště při krizových situacích. Dysfunkční rodina je rodina s narušeným fungováním rodiny, kdy je ohrožen vývoj dítěte, protože rodina není schopná zvládat problémy. Důvodem mohou být závislosti či nízký rodinný příjem. V afunkční rodině není žádná citová vazba k dítěti, spíše jej ohrožuje, proto jsou většinou rodiče zbaveni svých rodičovských práv a hledá se náhradní rodina, která zajistí jedinci všechny jeho potřeby.

1.1.1 Funkce rodiny

Funkce rodiny uvádí Kraus (2008, str. 81):

- Biologicko-reprodukční
- Sociálně-ekonomická

- Socializačně-výchovná
- Emocionální funkce
- Funkce ochranná
- Rekreační funkce

Rodina musí splňovat základní funkce, abychom ji mohli považovat za plnohodnotnou. Funkce biologicko-reprodukční zajišťuje plození potomků a uspokojování biologických potřeb. Další neopomenutelnou funkcí rodiny je socializačně-výchovná, kdy se jedná o zajišťování vzdělávání, výchovy, vytváření životního stylu a předání hodnot dané kultury, ve které jedinec vyrůstá. Pokud bychom měli vyzdvihnout jednu z funkcí, určitě by se jednalo o funkci emocionální, která slouží především k uspokojování citových potřeb, vidina společné budoucnosti, sdílení zážitků. Jedinec by měl v rodinném prostředí pocítit podporu, uznání a jistotu. Dojde-li k narušení z nějaké funkce rodiny, můžeme rodinu označit za dysfunkční. Jakmile nejsou plněny funkce rodiny, dochází k ohrožení vývoje dítěte a jedná se o rodinu afunkční.

Výše uvedené funkce rodiny jsou ovlivněné několika faktory. Hlavní faktorem je osobnost jedince z čehož poté vyplývají faktory biologické a sociální. Práce se zaměřuje na faktory sociální, které jsou podmíněné socializačním a individualizačním procesem, aktuální situací rodiny a také původní rodinou. Původní rodina se rozlišovala dle sfér, na kterou kladla větší důraz. Může se jednat o původní rodinu s důrazem na rodičovský vztah, s důrazem na sourozeneckou skupinu či s důrazem na mechanismy sociální skupiny.

V naší společnosti se mohou také objevit typy rodin s poruchami funkcí. Můžeme sem zařadit rodinu nezralou, kdy se jedná o velice nezkušené rodiče, většinou jsou to mladí lidé, kteří hledají sami sebe a své uplatnění ve světě. Rodiče mají neujasněné partnerské vztahy, jsou zvyklí, že o ně pečují jejich rodiče, nedokáží domyslet důsledky svého chování, rodiče nejsou dostatečně ekonomicky zajištěni a nejsou či nedokáží být komponentní při výchově dětí.

Přetížená rodina se může na první pohled jevit rodina odpovídající pro zdravý vývoj dítěte, ale tato rodina selhává v uspokojení některých potřeb jedince. Nejedná se pouze o přetížení pracovní, ale mohou se vyskytnout různé konflikty v rodině, onemocnění člena rodiny, citové strádání, ekonomické problémy nebo také narození dalšího dítěte, s čím souvisejí obavy rodičů ze zvládnutí situace. S citovým strádáním dětí souvisí také pojem ambiciózní rodin, kdy si rodiče strádání svých dětí nepřipouštějí a nadále uplatňují své ambice k budování kariéry,

k zajištění vysoké životní úrovně rodiny. V jiných rodinách zase mají rodiče vysoké požadavky na své děti než na sebe, takovou rodinu můžeme označit jako perfekcionista. Rodiče neberou v úvahu schopnosti či zájmy dítěte a kladou na něj vysoké nároky, což vede k vyčerpání, obavám ze selhání, neúspěchu, narušení sebevědomí a vztahu mezi rodičem a dítětem.

Dále bych se zaměřila na dva typy rodin velice odlišné, liberální a autoritářská rodina. Mezitím co liberální rodina své dítě rozmazluje, za každou cenu se musí dítěti vyhovět, v takových případech spíše dítě ovládá rodiče, autoritářská rodina diktuje dětem, co mají dělat a jak se chovat, to má za následek neschopnost ve vyjadřování, rozhodování nebo nedokážou nést odpovědnost za své vlastní chování. Rodina, kdy rodiče přenechávají výchovu na prarodičích nebo jiných členech rodiny se nazývá rodina odkládací, tímto způsobem narušujeme citovou vazbu dítěte. Jako poslední bych ráda zmínila disociovanou rodinu, kde jsou narušené rodinné vztahy, jedná se o konflikty mezi členy až o izolovanost od ostatních.

1.1.2 Rodinné prostředí

„Rodinné prostředí ovlivňuje výchovu a socializaci dítěte celou řadou svých aspektů. Jedná se přitom o momenty vztahové (struktura rodiny, její úplnost či neúplnost, přítomnost sourozenců, prarodičů, interakce a komunikace mezi jejími členy navzájem a mezi rodinou a širším okolím, přítomnost výchovných cílů, výchovného stylu v rodině aj.), ale též o aspekty materiální (vybavení rodinného prostředí a s tím související podnětnost) a sociálně-kulturní (vzdělání a vzdělanost rodičů, povaha zaměstnání rodičů a další aspekty reprezentující společenskou vrstvu). Všechny tyto momenty vstupují do nitra dítěte a ovlivňují přímo či nepřímo jeho hodnoty, postoje, modelují jeho vzorce chování“ (Porháčka, 2012, str. 102).

„Rodinné prostředí určuje, jaké schopnosti a dovednosti jsou ceněny a naopak, co je považováno za zbytečné. Odráží se zde hodnotový systém rodiny i celková úroveň obou rodičů, resp. všech dospělých členů rodiny, její celkový kontext. Rodinné prostředí posiluje rozvoj kompetencí, které považuje za důležité a cíleně nerozvíjí ty, které zde významné nejsou“ (Vágnerová M. , 2012, str. 19)

Vhodné rodinné prostředí je pro jedince velice důležité a narušení rodinného systému může jedince poznamenat. Tyto krize patří k životu a jedinec by měl být schopný se s nimi určitým způsobem vyrovnávat.

Krizové situace ovlivňující rodinné prostředí dle Špatenkové (Špatenková, 2017) :

- Nový člen v rodině
- Odloučení člena rodiny
- Nenaplnění funkcí rodiny

Každý člen rodiny je osobnost, a proto se konfliktům či krizím nevyhneme. Pokud se jedná o příchod nového člena do rodiny, je důležité se na něj připravit jako rodiče, ale také budoucí sourozence. Mohlo dojít k nepřijetí dítěte či k nevhodnému chování vůči němu ze strany sourozence. V dnešní době se setkáváme s vysokou rozvodovostí, proto se jedinec může dostat do situace vyrovnání se s odchodem člena rodiny, nemusí se nutně jednat jen o rozvod, ale také o úmrtí. Nedochozí ke ztrátě pouze osoby, ale také ke ztrátě mužského či ženského vzoru, autority, což může vést k nízkému sebevědomí nebo k menší psychické odolnosti. Jak zmiňovala v podkapitole funkce rodiny, že jestliže tyto funkce nejsou naplňovány mohou mít na dítě nepříznivý vliv či ohrožovat jeho vývoj.

1.2 Adolescent

V druhé kapitole věkově vymezím a definuji období adolescenta. Dále se zaměřím na vhodné rodinné prostředí pro vývoj adolescenta, v jakém ideálním prostředí by měl jedinec vyrůstat, ale také uvedu rizikové faktory rodinného prostředí. Zaměřím se podrobněji na fyziologické a psychologické faktory adolescenta, na formy správné komunikace mezi rodičem a dospívajícím a v poslední kapitole přiblížím problematiku vztahů a sexu v dospívání.

Adolescenci můžeme charakterizovat jako třetí fázi dospívání.

Fáze dospívání dle Carr-Gregga a Shala (Shale, 2010, str. 9):

- Puberta
- Přejít mezi pubertou a adolescencí
- Adolescence

Jedná se o období, které je velice složité pro rodiče, samotné adolescenty nebo učitelé. Aby toto náročné období bylo lépe zvládnutelné, je důležité vědět, co mohu od adolescenta čekat a jak budu určitých situacích reagovat.

„Adolescenti v poslední fázi dospívání hledají své místo ve světě. V této etapě cesty začínají mladí lidé dozrávat a plně se vyrovnávají se vším, co se kolem nich a s nimi děje.“ (Shale, 2010, str. 57).

Přesné věkové rozmezí adolescence se u několika autorů liší. Já se přikláním k věkovému vymezení od Vágnerové (2000), která uvádí období adolescence od 15 do 20 let věku jedince.

Jak rychle se vyvíjí svět kolem nás, tak rychle se musí vyvíjet i lidé a je na každou generaci jsou vyvíjeny různé nároky. Dřívější generace se v období adolescence stěhovali od rodičů, zakládali vlastní rodiny a pracovali na plný úvazek. Dnes se klade velký význam studiu, a proto je na adolescenty vyvíjen nátlak ohledně studia či práce. Aby mladí lidé dostali vysněnou či dobře placenou práci, musí tomu předcházet několikaleté studium, a právě vysokoškolské studium je důvodem soužití adolescenty s rodiči po delší dobu. V těchto tíživých situacích jako je rozhodování se mezi studiem a budoucím povoláním je velice důležitá opora rodičů. Zejména by rodičovská láska hrdost neměla být podmíněná studijním výsledkům, tudíž i když mladý člověk jedná dle představ rodiče, nemělo by to ovlivnit jejich vztahy. S tím také souvisí přístup k dospívajícímu, jako sobě rovné dospělé osobě, který se zakládá na vzájemné úctě i náklonosti. Jedním z nejdůležitějších věcí v období adolescence je komunikace. Většina mladých lidí potřebuje slyšet, jasně a srozumitelně, zda jsou na ně rodiče hrdí, váží si jejich úspěchů nebo, že je normální, když nebudou napoprvé spokojeni se svým výběrem školy či práce a později se rozhodnou pro změnu. Pro adolescenta je potřeba pocítit teplo domova a soudržnost rodiny.

Pokud bychom si měli ve zkratce shrnout období adolescence, jednalo by se o hledání své vlastní identity, snaha pochopit vlastní roli v životě, vymezit si svou budoucnost a cíle. Jednání se o stanovení cílů, zde potřebuje náležitou pomoc ze strany rodičů, kdy právě rodičům projevuje oddanost a důvěru.

1.2.1 Vhodné rodinné prostředí pro vývoj adolescenta

Vhodné rodinné prostředí dělají především rodiče. Měli by si uvědomit, že už své dítě nemohou vychovávat stejně jako doposud. Hlavní je sounáležitost, která jedinci poskytuje pocit, že někam patří, je pro rodinu důležitý a dávají mu pocit lásky. Tyto potřeby a pocity by měly být dospívajícímu jedinci zajišťovány proto, aby se dokázal vyrovnat se všemi změnami, které dospívání přináší, ať už se jedná o jeho sociální vývoj, čímž může být spojeno experimentování s návykovými látkami či začlenění se do špatné vrstevnické party, nebo o fyziologické a psychologické faktory, o kterých se zmíním v následující podkapitole.

„Výzkumníci v univerzita v americké Minnesotě uskutečnili rozsáhlou studii skupiny sčítající 12 000 mladých lidí, z jejichž výsledků vyplynulo, že mladí lidé s pevnou citovou vazbou na rodiče nebo učitele méně často užívali drogy nebo alkohol, nazačínali příliš brzy sexuálně žít a nepáchali násilné činy“ (Shale, 2010, str. 85).

Vazba na rodinu nebo alespoň na jednoho člena z rodiny, je pro dospívající jedince určitou ochranou před patologickým chováním, protože by nerad zklamal člověka, který mu věří, čímž by ohrozil jejich pouto.

Pro zajištění správného rodinného zázemí pro vývoj adolescenta je potřeba zejména správná komunikace, hlavně správná volba slov, je vhodné volit kompromisy a dohodnout se, protože občas může nastat situace, kdy se názory rodiče nebudou shodovat s jeho dítětem, zároveň je důležité jeho názory respektovat. Tak jako na každé období života dítěte, i na období dospívání by se rodiče měli připravit, jak s jedincem mluvit, jak jedinec vnímá všechny změny a co se v tomto období děje, aby věděli, co je čeká. Pro adolescenty je důležitá pochvala, rodič mu dává najevo, že dělá správné věci a také, že si jej rodič váží, proto je dobré povídat si společně u jídla, jako rodina. Většina rodičů vyvíjí na dítě nátlak a má potřeby jej do něčeho tlačit, jen aby jeho potomek dělal to, co si rodič vysnil.

Doma by měl dospívající cítit pocit bezpečí, kde na něj nikdo netlačí a mají jej všichni rádi, Jeho názor je respektován, tudíž má nějakou hodnotu, svůj domov může brát jako útočiště, kam se může schovat před světem, žádné starosti ani stresy. Ve vhodném rodinném prostředí by se neměly odehrávat konflikty, ať už mezi rodiči, či mezi rodiči a dospívajícím jedincem.

Ochranné faktory vedoucí k prospěchu dospívajících dle Shala (2010, str. 92):

- Pocit bezpečí, ochrana, sounáležitost s rodinou
- Vhodná a příjemná komunikace s rodiči
- Rodina tráví společně čas (společný oběd, večere, výlety, ...)
- Kladný vztah ke škole
- Přátelská podpora
- Rodiče od svých potomků požadují realistické věci, které jsou schopni dle svých možností splnit
- Socializace, členství v zájmovém kroužku
- Mít blízkou osobu, které může důvěřovat
- Zažívat úspěch, ale i neúspěch
- Pozitivní přístup k životu

Rizikové faktory vedoucí k neprospěchu dospívajících dle Shala (2010, str. 93):

- Špatná sounáležitost s rodinou
- Časté konflikty a násilí v rodině

- Rodina spolu netráví moc času, neplánují výlet ani se pravidelně neschází u jídla
- Negativní přístup ke škole, kdy je možná zkušenost s šikanou
- Rodiče kladou příliš mnoho nebo málo nároků
- Dospívající nezapadá do žádné party, nemá koníčky, nezapadá do žádné vrstevnické skupiny
- Ztráta blízké osoby, což je právě příčinou pocitu osamělosti
- Hledání své sexuální orientace

1.2.2 fyziologické a psychologické faktory v období adolescence a jejich vliv na rizikové jednání

Jak jsem zmínila výše adolescent je jedna z fází dospívání. Právě v období dospívání nastává nejrychlejší tělesný růst, podobně, jako který jsme zaznamenali v kojeneckém období. Přesný věk, kdy jedinec začne růst nedokážeme určit, některému jedinci se zrychlí růst v devíti letech, jiný může začít o pár let později. V tomto období narůstá hladina hormonů gonadotropinu, androgenů, steroidů (pohlavních) a také dozrávají pohlavní orgány. Dnešní děti nastupují do puberty velmi brzy, obzvláště u dívek, kdy puberta může začít třeba v osmi letech. S těmito faktory se dospívající učí žít během dospívání, které je právě zakončené obdobím adolescence. (Shale, 2010)

Důvod rychlejšího dospívání nemusí být znám, ale existují tři teorie, které se snaží najít řešení proč se tomu tak děje. Důvodem může být strava dítěte, kdy v tomto případě je vina na straně rodičů. Dítě má vydatnou a zdravou stravu což může mít vliv na tělesné dozrávání. S touto teorií také souvisí vina na straně zemědělců, kteří krmí zvířata potravou obsahující mnoho hormonů. V poslední řadě má podíl viny na rychlejším dospívání dětí globální oteplování. (Shale, 2010)

Dospívání dívek a chlapců má odlišné fyziologické faktory, v přístupu rodičů nikoli. Dívčím přibývá hladina estrogenu, jedná se o hormon, který způsobuje růst svalů, kostí, což způsobuje, že dívky rostou dříve než chlapci, S tím také souvisí vývoj pohlavních orgánů a první menstruace, která může být příčinou náladovosti či únavy. Chlapců se zvyšuje hormon testosteron, který podobně jako u dívek způsobuje růst svalů, kostí, vousů, pohlavních orgánů a změnu hlasu. K chlapců i dívkám by rodiče měli přistupovat obezřetně, brát v potaz, že tyto změny pro ně nemusí být příjemné, pro jednoho chlapce může být změna hlasu trapná, pro jiného to není problém. Na žádnou z tělesných změn by rodiče neměli záměrně upozorňovat,

být trpělivý, citlivý a při konverzaci volit vhodná slova, abychom dospívajícího jedince neuvedli do rozpaků. (Shale, 2010)

Zaměříme se na citové změny, které mohou být velice nepředvídatelné, nálady se většinou liší ze dne na den, což je způsobeno velkými fyziologickými i psychickými změnami. Adolescenti se snaží hledat správný směr života, najít si práci nebo pokračovat ve studiu na vysoké škole a někdy je pro ně obtížné se těmto změnám přizpůsobit. Tyto obtíže mohou být zapříčiněné strachem z neúspěchu, ze zklamání rodičů také ztrátou nebo omezením kontakt s bývalými spolužáky. Projevují se náladovostí, ztrátou zájmu o život, protože si myslí, že jej nedokáží zvládnout, změnou v chování, které může být až destruktivní či nebezpečné, nechtějí se o práci či studiu bavit, nespavostí nebo špatnými stravovacími návyky. (Shale, 2010)

Adolescent většinou hledá citovou oporu u svých vrstevníků než v rodině, proto je pro ně kontakt s přáteli velice důležitý. Většinou se právě ve vrstevnických skupinách tvoří první lásky nebo nové přátelství, ale aby se dospívající jedinci začlenili do party, měli by uznávat jejich pravidla, kdy pocit uznání a přijetí, může být příčinou zkoušení třeba návykových látek, nebo nabádají jedince k spáchání trestného činu či jej donutit k jinému rizikovému chování. Ale ani rodina nesmí chybět jako citová opora u adolescenta, potřebuje cítit teplo domova, oporu, podporu v jeho rozhodnutích, proto by rodiče měli být velice trpělivý a zajímat se o své dítě, zda jej něco netrápí, vyslechnout jej a poradit mu. Také je důležitý pocit náklonosti, úcty, odpovědnosti a pomoc, kterou jedinci nabídneme při hledání se na budoucí cestě životem. (Shale, 2010)

1.2.3 Krizové období adolescence

Největší krizovou situací, zejména pro rodiče je komunikace, dále vztahy a sex. Nejprve se práce bude zaměřovat na komunikaci, později na sex a vztahy.

1.2.3.1 Komunikace

Komunikace je velice těžká v případě, že toho druhého neznáte, proto je důležité si svého dospívajícího zjistit co má rádo, čím se zabývá nebo jak se mu daří. Pro jedince je velice důležitý pocit důvěry, mohou se mu svěřit, dokáží splnit naše očekávání, když jim budeme věřit.

Nejlepší možnou variantou, jak mít dobrou komunikaci s adolescentem je, že budeme s dítětem komunikovat od nejútlejšího věku, Důležité je si zvolit správný čas a místo pro komunikaci, podle co má rád a jakým aktivitám se ve volném čase věnuje. Jestliže dojde ke konfliktu, rodič by měl zachovat chladnou hlavu, aby komunikace mohla pokračovat. Rodič by měl pamatovat

na fakt, že dospívajícího jedince ovládají hormony, které přispívají k výbuchům vzteku, a proto je vhodné na ně nereagovat.

Vhodné chování při konfliktu podle Shala (2010, str. 114):

- Rodič by měl v nepříznivé situaci zachovat chladnou hlavu
- Ovládnutí neverbální komunikace (tón hlasu, výraz, postoj)
- Vhodná reakce na situaci
- Vysvětlit své pocity, dojmy
- Zjistit a vyslechnout fakta, které ke konfliktu vedli a pozorně naslouchat
- Respektovat pocity či hledisko adolescenta
- Nikdo není v dané situaci vítězem, lepší je vyjednávat
- Najít společné řešení

Správná komunikace s adolescentem je založena vzájemné důvěře mezi rodičem a dítětem, rodič by měl být vůči dospívajícímu otevřený a férový. Rodič by měl být schopný odpustit a nevracet k nepříjemné situaci, respektovat soukromí, adolescenta neshazovat či ponižovat, přehlížet maličkosti, které jsou naprosto nepodstatné, ale mohli by vztah či danou situaci jedinečně zhoršit a zachovat si smysl pro humor. Adolescenti mají také rádi, když jim rodiče vyprávějí o svém dětství, že zažívali podobné situace nebo o svých pocitech.

Zásady správné komunikace dle Shala (2010, str. 120):

- Vyhybat se zraňujícím slovům či pohrdání (sarkasmu)
- Působit klidně
- Pokud je rodič naštvaný, je vhodné nechat komunikaci na jinou chvíli
- Vyslechnout si dospívajícího názor a postoje, až pak mu říct názor rodiče
- Neobviňovat
- Nedávat adolescentovi ultimáta
- Rodič nemusí být vítězem a za každou cenu si prosadit svůj názor či postoj

1.2.3.2 Vztahy a sex

Komunikace rodičů s adolescenty o sexu či vztazích je velice důležitá, jedná se o lepší variantu než jim intimní sblížení zakazovat. Toto téma často uvádí do rozpaků, jak dospívající, tak rodiče, kteří často spoléhají na školu, aby žáky s obeznámila s touto problematikou.

Jak jsem již zmiňovala dnešní děti dospívají mnohem dříve, s čímž je tato brzká zralost spojená s hledáním partnera a navazování intimních vztahů.

„Výsledky výzkumu také ukazují, že v dnešní době má sexuální zkušenosti více mladých lidí než v minulosti a že se snižuje průměrný věk při prvním pohlavním styku. Mladí lidé jsou přirozeně zvědaví a většinou jsou v sexuální oblasti mnohem poučenější, než byli mladí lidé před pěti nebo deseti lety“ (Shale, 2010, str. 129)

Podstatné informace o intimních vztazích nezískávají jedinci pouze od rodičů či ze školy, ale v dnešní době si mohou najít informace na internetu, v televizi, případně v časopisech. V některých případech se mohou dozvědět nové a podstatné informace o sexu, na druhou stranu jim romantické seriály, filmy či internet mohou nabídnout zkreslenou představu o navazování vztahů či pohlavním styku, proto by rodiče měli jedinci vysvětlit, jak navazování vztahů funguje a co dělat, když se jim to nedaří, zkrátka být jim oporou a snažit se jim porozumět.

Tím se také dostáváme k vrstevnické skupině, do které se dospívající snaží zapadnout, proto když většina jeho kamarádů partnera má a on ne, může se snadno dostat do role outsidera ve skupině, což v něm může vyvolat pocit selhání či nátlaku. Proto by vztahy adolescentů neměly být brány na lehkou váhu a v případě nutnosti je možné se obrátit na odborníky v této oblasti.

1.3 Problémové chování

V poslední hlavní kapitole definuji pojem problémové chování, následně uvedu rozdíl mezi problémovým chováním a poruchou chování. K dané problematice se váže profese školního psychologa, na kterou se zaměřím v následující podkapitole. Vymežím nejčastější projevy problémového chování, jako je záškoláctví, šikana, agresivita a užívání návykových látek.

„Problematické chování mladé generace začíná být chápáno jako fenomén, který svou narůstající intenzitou negativně ovlivňuje společenský život, a stává se tak jedním z klíčových objektů pozornosti veřejnosti. Především rodiče, učitelé a vychovatelé, kteří jsou nejčastěji v kontaktu s dětmi a mládeží, jsou nuceni každodenně řešit problém, jak odstranit nebo co nejvíce eliminovat jejich projevy nevhodného chování. Sami však v mnoha případech konstatují, že výsledky neodpovídají vynaloženému úsilí“ (Stanislav Navrátil, 2011, stránky 9,10).

Rodina v projevech problémového chování hraje zásadní roli ve formování osobnosti jedince. V dnešní společnosti se často setkáváme s rodinami, kdy chybí jeden z rodičů nebo mají málo času na výchovu svých dětí, což se může podílet na vzniku problémového chování. Dalším

problémem ze strany rodičů je málo podpory v rozvoji talentu a zajištění zdravého vývoje. Velkou roli sehrává také výchova, která by neměla být moc autoritářská, kde převažuje příliš tvrdá výchova s prvky agrese, ale ani lhostejná, kdy nejsou stanovená pravidla. Rodinné prostředí by mělo být plné lásky a zajmu o dítě ze strany rodičů.

V dnešní době se s problémovým chováním dětí a mládeže setkáváme poměrně často, kdy se jedná o projevy drzosti, ponižování či sebepoškozování, lhaní, krádeže, což může být příčinou neshod, nulové tolerance, neochota vzájemné pomoci či spolupráce.

Důsledkem problémového chování může být antipatie, špatný výběr partnera, nerespektování autorit, ale také zhoršení rodinného a školního prostředí.

Projevy problémového chování může vidět v nákupních centrech či dopravních prostředcích, kdy děti nedokáží poslechnout rodiče, dá se předpokládat, že pokud se takto dítě projevuje na veřejnosti, stejné chování bude mít i doma v rodinném prostředí, ale pokud takové chování nebude eliminováno, dokáže negativně ovlivnit společenský život a také školní prostředí, kdy pedagogové varují děti před rizikovým chováním a snaží se minimalizovat jeho projevy společně s vychovateli.

1.3.1 Problémové chování X poruchy chování

„Porucha chování je výrazem pro postižení, kdy se chování a emocionální reakce dítěte liší od odpovídajících věkových, kulturních nebo etnických norem a mají nepříznivý vliv na školní výkon, včetně akademických sociálních, přeprofesních a osobnostních dovedností“ (Vojtová, 2010, str. 121)

Obecně bychom mohli říct, že problémové chování se dá zvládnout běžnými pedagogickými postupy, žák si je svého chování vědom, zatímco porucha chování by měla být diagnostikovaná odborníky.

Faktory vzniku problémového chování a poruch chování:

- Biologické – špatné zpracovávání nervových impulzů dítěte
- Genetické – pokud má jeden nebo oba rodiče diagnostikováno ADHD, tak v určitém procentu je předpoklad, že budou mít dítě s ADHD
- Psychologické – psychické nemoci, špatná socializace, neuspokojování emočních potřeb

- Sociální – status rodiny, zanedbaná péče nebo ekonomické zabezpečení

Vymezení problémového chování

- Dítě není schopno respektovat a řídit se sociálními normami
- Dítě není schopno navazovat vztahy, v důsledků nízké empatie a sobectví
- Dítě není schopno dosáhnout kompromisu, spíše reaguje zlostně a hněvá se

Vymezení poruch chování:

- Dítě je agresivní k okolí (šikanuje, loupežné krádeže, ubližuje druhým, rád se bije)
- Neváží si majetku druhých ani svého
- Cíleně porušuje daná pravidla (záškoláctví, útěky z domu)

1.3.2 Školní psycholog

„Školní psycholog je poměrně nová profese, která se v našich školách začala objevovat – prosazovat a formovat – v devadesátých letech minulého století. Školní psycholog může sehrávat pozitivní roli nejen při řešení výukových či výchovných potíží u dětí a dospívajících, ale také při narovnávání konfliktů a zlepšování emočního rozpoložení jak žáků, tak učitelů“ (Jedlička, 2015, str. 340).

Odborná způsobilost školního psychologa je ukotvena v zákoně 563/2004 Sb. O pedagogických pracovnících¹. Školní psycholog spolupracuje s rodiči, žáky, ale i pedagogy.

„Školní psycholog působí v současnosti na základních a středních školách v menší míře, obvykle jsou to vzdělávací instituce, na kterých byl rozvoj školních poradenských pracovišť podpořen v rámci projektu financovaného z Evropských sociálních fondů VIP kariéra. Školní psychologové se věnují zejména poruchám chování a učení, vztahovým problémům, prevencí včetně prevence neprospěchu a práci se třídami“ (Hlad'o, 2012, str. 55).

Náplní jeho činnosti jsou odborné konzultace, diagnostika daného problému, poradenství, vedení dokumentace, spolupráce s jinými poradenskými zařízeními jako je Pedagogicko psychologická poradna, se zdravotními či sociálními institucemi nebo organizacemi pro děti a mládež. Napomáhá k urovnání konfliktů mezi žáky, zlepšení vztahu mezi žákem a učitelem, získání důvěry, zlepšení emočního rozpoložení žáků nebo učitelů, zlepšení klima třídy.

Především se zaměřují na poruchy chování, poruchy učení, problémy ve vztazích, prevenci nebo kariérní poradenství. Školní psycholog odborné znalosti, zázemí, čas pro řešení individuálních problémů.

Protože na školní výkon dítěte působí několik faktorů, proto se pedagogové zajímají, z jakých poměrů dítě pochází, zda jej něco netrápí, jestli jsou zajišťovány všechny jeho potřeby nebo jaké má vztahy s okolím. Někteří jedinci se s určitou situací nedokáží vyrovnat nebo nemají podporu ze strany rodiny, proto je vhodné navštívit školního psychologa, buď z jeho vlastní

¹ Zákon č. 563/2004 Sb: Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: . Praha: Parlament české republiky, 2004, ročník 2004, 563/2004 Sb. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

iniciativy nebo na doporučení třídního učitele, který žákovi pomůže v nepříznivé situaci. (Jedlička, 2015, str. 340)

1.3.3 Záškoláctví

„Záškoláctví je běžné označení neomluvené absence dítěte či dospívajícího ve vyučování. Podle školského zákona je zákonný zástupce povinen doložit důvody nepřítomnosti žáka ve vyučování nejpozději do tří kalendářních dnů od počátku jeho nepřítomnosti. Nejednou bývá záškoláctví spojováno s aktivitami, které jsou z hlediska zdravého vývoje nežádoucí. Při posuzování záškoláctví je nutno zvažovat počet zameškaných hodin, jejich frekvenci, skutečné důvody i nabídku výchovné pomoci“ (Alena Vališova, 2007, str. 353).

„Záškoláctví můžeme charakterizovat jako úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák o své vlastní vůli, ve většině případů bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Jedná se o nejklasičtější poruchu chování, kdy se jedná o absenci ve škole bez řádného omluvení rodiči či lékařem“ (Martínek, 2015, str. 116).

Záškoláctví je velice aktuální a nejzávažnější problém u žáků základních či středních škol. Jedná se o časté absence, které nejsou omluvené od rodičů či lékaře a mohou být plánové nebo impulzivní.

Mezi příčiny záškoláctví můžeme zařadit strach ze školy, špatné vztahy mezi dětmi, strach z učitele, neochota k školním povinnostem a práci či vliv rodinného prostředí. Jak jsem zmínila výše, může se jednat o záškoláctví impulzivní, kdy dítě neplánuje, že do školy nepůjde, ale může nastat situace, kdy odejde v průběhu vyučování. Mimo školu či za školou může trávit i několik dnů, protože má ze školy strach, nemůže se svěřit rodičům, ani žák nedokáže svou situaci sám vyřešit. Opakem je záškoláctví plánované či účelové, kdy žák ví, že má druhý den písemnou práci, zkoušení nebo neoblíbený předmět, kterému se chce vyhnout

Dělení příčin záškoláctví dle Martíňka (2015, str. 116):

- Špatný vztah ke škole
- Rodinné prostředí
- Způsob trávení volného času (parta, vrstevníci)

Zaměřila bych se podrobněji na rodinné prostředí, které jednou z příčin záškoláctví. Rodina a rodinné prostředí má největší podíl na utváření osobnosti jedince a jeho hodnot. Proto většina patologického chování má podstatu v rodině. Dítě může ovlivnit řada faktorů, ať už se jedná o přehnanou péči o dítě, nebo naopak nezáměr o dítě či vysoké nároky ze strany rodičů. Také záleží na sociálním postavením rodičů, stáří rodičů, vzdělání, počet sourozenců a jejich věkové rozestupy, soužití rodičů a rodinná výchova. Rodinná výchova je potřeba, aby byla jednotná a oba rodiče zastávali stejné či podobné názory a nároky k dítěti, pokud tomu tak není dítě může být zmatené, nejisté, má pocit, že rodičům na něm nezáleží a neví co po něm chtějí. Rodiče by měli mít zájem a školní prospěch dítěte, aby nedocházelo k manipulaci se školními výsledky ze strany dítěte.

Častým problémem je profesní vytížení rodičů, které je nahrazováno často penězi, ale to pro dítě neznamena zázemí, klid a pohodu domova, proto často vyhledává prostředí, kde bude přijato, většinou se jedná o přijetí partou vrstevníků, kde může docházet k zmíněnému záškoláctví.

1.3.4 Šikana

„Šikanování je takové agresivní jednání, jímž si strůjce působením fyzickým či psychických útrap zjedná či udržuje převahu nad obětí. Pro takové deviantní chování je typické, že se odehrává v určitém sociálním prostředí (škola, internát, výchovný ústav) a v rámci struktury, s jejímž posláním je v příkrém rozporu“ (Alena Vališova, 2007, str. 353).

„O šikanu se jedná, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“ (Martínek, 2015, str. 129).

Definice šikany je opravdu mnoho, kdy se shodují na tom, že se jedná o agresivní jednání opakované a záměrné jednání jedince či skupiny vůči slabšímu jedinci či skupině jedinců, jak uvádí Martínek. Záměrem šikany je také někoho ohrozit či zastrašit, přičemž zneužívá své moci silnějšího.

Většina lidí si pod pojmem šikana představí pouze fyzické ubližování druhé osobně, ale často prvotním signálem šikany bývá psychické násilí, kdy se jedná o nadávky, urážky, pomluvy,

manipulace či jiné intriky, které je často přehlíženo či zaměňováno se škádlením neboli teasingem, tento pojem také definuje Martínek.

„Za teasing můžeme označit chování, které zdánlivě šikanu připomíná. Jde o nevinné škádlení mezi dětmi, např. na druhém stupni ZŠ chlapci provokují děvčata, protože se jim líbí“ (Martínek, 2015, str. 128).

Jedinec, na kterého jsou tyto posměšky mířeny, většinou sám rozpozná, kdy se jedná o škádlení nebo už o prvotní projevy šikany. Pokud jsou počáteční projevy šikany, mohou se postupně stupňovat a nabírat na síle. Při škádlení je poměr sil vyrovnaný a nedokážeme určit vítěze či poraženého, také se jedná o zábavu pro obě strany, zatím co u šikany je agresor silnější, kdy jeho cílem je ponížení či útok na slabšího.

Znaky šikany dle Vágnerové (2009, str. 74):

- Záměrnost
- Opakující se
- Dlouhodobá
- Samoúčelná
- Způsobuje negativní prožitky
- Nerovnoměrné síly

Druhy šikany dle Vágnerové (2009, str. 74):

- Fyzická x verbální
- Aktivní x pasivní
- Přímá x nepřímá

Stádia šikanování dle Vágnerové (2009, s. 79 – 83)

1. Zrod ostrakismu

V prvním stádiu se objevují znaky šikany často zaměnitelné pouze s pošklebování, kdy se jedinec cítí na okraji skupiny a ostatními nevítaný. Jedná o pomluvy, intriky či legrácky na jeho účet. Pedagog by si měl všimnout už těchto prvotních znaků šikany a zabránit, aby nedošlo k dokonalé šikaně.

2. Přitvrzování manipulace, počátky fyzické agrese

Ve druhé fázi, slabší žáci, u kterých dochází k ostrakismu, mohou sloužit jako terč k vybití nepříjemných pocitů ostatních spolužáků.

3. Vytvoření jádra

Ve třetím stádiu už se jedná o systematické a organizované šikanování, kdy se ve třídě či společnosti vytvoří skupina agresorů, kteří útočí proti slabším. Jedná o zásadní stádium šikany, kdy pedagog ještě může zasáhnout má-li podezření na šikanu.

4. Většina přijímá normy agresorů

Ve čtvrté fázi všichni přijímají normy agresorů, kdy je už složité tlaku skupiny zabránit, i nestranní či vzorní žáci se chovají agresivně k oběti. Některé oběti se už útokům ani nebrání.

5. Totalita neboli dokonalá šikana

V páté fázi normy a pravidla agresorů přijímají všichni žáci, kteří jsou primárně rozdělení na dvě skupiny, kdy jednu ze skupin tvoří agresori a druhou oběti, jedni mají všechny práva druzí nemají práva žádná. Oběť je zmanipulovaná, dokonce agresora vyhledává a brání jej v jakékoli situaci.

Dále se zaměřím na aktéry šikanování, konkrétně na typy agresorů a obětí, které také specifikovala Vágnerová (2009, s. 84, 85, 86):

Typy agresorů:

- Hrubíán je agresor, kterému není cizí páchat trestnou činnost, většinou má kázeňské problémy a také problém s respektováním autorit. Při šikanování je nelítostný, jde si tvrdě za svým cílem. Je pravděpodobné, že podobné chování vidí doma a snaží se jej napodobit, kde se objevuje agresivita u rodičů.
- Slušňák je typ agresora, který působí velice kultivovaně a slušně. Většinou šikanu neprovádí sám, ale díky svým společníkům, kteří většinu práce udělají za něj. Zastrasování, nadávky či násilí skrytě, aby se nenašli žádní svědci. Tento agresor pochází z rodiny, kde se uplatňuje vojenská výchova, důsledná či náročná výchova a minimum rodičovské lásky.
- Srandista je typ agresora, který šikanuje pro pobavení a s cílem se zviditelnit, zajistit si pozornost. Jedná se o žáky, kteří jsou optimisti, zábavní dokonce i oblíbení. Pochází z rodin, kde jsou postrádány mravní hodnoty, nejsou uspokojovány duševní hodnoty, převládá zde černý humor a sarkasmus.

Typy obětí:

- Oběti pochází z rodin, kde je příliš uplatňována ochranná výchova, která nevede děti k samostatnosti, proto když se dítě dostane do situace, kdy mu není na blízku rodič,

který by jej ochránil nedokáže bránit sám sebe a své zájmy. Nebo se jedná rodiny, kde se prosazuje absolutní poslušnost, což může dítě vést k nejistotě a nedokáže se prosadit.

V souvislosti se šikanou je také důležité neopomenout, v dnešní době moderních technologií, pojem kyberšikana.

„Kyberšikana je druh šikany, který využívá elektronických prostředků, jako jsou mobilní telefony, e-maily, pagery, internet, blogy a podobně“ (Vágnerová, 2009, str. 92).

Kyberšikana se projevuje snahou ukrást osobní údaje, zavírovat počítač, posíláním spamů, napadání oběti v chatu, ve veřejných diskuzích nebo zveřejňování fotek či videí oběti.

1.3.5 Agresivita

„Agresivita je vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresí. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem“ (Martínek, 2015, str. 10).

„Je to útočné jednání, které je zjevné a záměrné a má za cíl způsobit škodu. Ublížit živým i neživým objektům. Lidem i sama sobě. Agresi poznáme podle jasné viditelnosti a následků jejich projevů. Sklony a připravenost k reakci a projevů násilí je nazývána agresivita“ (Martínková, 2016).

Každý člověk má v sobě určitou míru agresivity, ale je dobré ji umět ovládat, pokud ne, může nám způsobit problémy v navazování mezilidských vztahů či v komunikaci s lidmi. Člověk se zvýšenou impulzivitou může pro okolí působit nebezpečně a lidé se jim spíše vyhýbají, protože mohou mít větší tendence se urážet, být vztahovační což vede ke zhoršené vzájemné komunikaci. Některé okolnosti nás v některých situacích donutí použít agresivitu, v přijatelné míře nám může pomoci k lepšímu sebevědomí či získání autority.

Příčiny agresivity dle Martíňka (2015, str. 11):

- Dědičnost
- Patologické rodinné prostředí

Patologické rodinné prostředí vytváří rodiče, kdy se u nich objevuje agresivní chování. Většinou se takové chování předpokládá u otce, ale agresivní chování se může objevit i u matky,

kteřá otce pobízí k agresivnímu chování vůči dítěti, kdy se jedná o situaci, že otec přijde domů z práce a matka říká o dítěti, jak zlobilo, aby jej potrestal. Čímž se dostává do složité situace jak dítě, tak otec. Nejistotu pocítí dítě a bezmoc otec, protože u žádné vylíčené situace nebyl přítomen. Děti pocházející z takové prostředí jsou popudivé, vznětlivé, má výbuchy vzteku či známky agrese.

Další příčinou může být permissivní výchovný styl rodičů, kteří se snaží s dětmi o všem diskutovat, není vhodné s dětmi diskutovat o pravidlech, které jsou přesně stanovená. Jakmile s námi dítě o tom začne diskutovat, může docházet k manipulaci, což může vést k problémovému chování v období puberty. Pokud dítě dokáže s rodiči manipulovat, rodič mu vyhoví s každým přáním. Dítě by své přání měli umět odkládat a vědět, že dostane vše hned. V pozdějším věku si takové děti opatří své přání hned za jakoukoliv cenu a mohou být snadnou obětí půjček, drog nebo hracích automatů.

1.3.6 Návykové látky

„Závislost na návykových látkách je choroba vyvolaná opakovaným užíváním určité chemické matérie (drogy) s psychoaktivními účinky. Pro počáteční příjemné působení jsou drogy postiženými vyhledávány a zneužívány i přesto, že v dalších stádiích konzumace je poškozují psychicky, fyzicky a sociálně. Konvenčně se dělí návykové látky na alkohol a nealkoholové drogy“ (Alena Vališova, 2007, str. 355)

Návykové látky jsou pro rodiče mladých adolescentů noční můrou. Opět jako u každého problémového chování a celkově o dospívání je důležité se informovat o dané problematice. Také by rodiče měli zachovat pravidla správné komunikace, kdy by měl rodič volit vhodné místo a čas, neútočit, nekritizovat, neobviňovat pouze informovat o svém znepokojení, v případě nutnosti nabídnout svou pomoc či oporu. Dospívajícímu by měl rodič naslouchat a pochopit proč s drogou začal experimentovat. Důvodem může být naléhání vrstevníků, nebo si chtěl tímto způsobem ulevit od trápení či nespokojenosti. Tyto způsoby komunikace a informovanost řadíme do prevence před patologickým chováním adolescenta.

Existuje několik kampaní, které se zaměřují na problematiku drog a snaží se poukazovat na důsledky jejich užívání, ale dospívající jedinci spíše nabydou pocit, že jsou nepřemožitelní, mají situaci plně pod kontrolou, ale neuvědomují si důsledky svého chování. Pokud nastane situace, kdy jedinec začne pravidelně užívat drogy, tím více by mu rodina měla být oporou, dávat lásku a zažívat pocit sounáležitosti.

Prvotní signály užívání drog dle Shala (2010, str. 161):

- Změny nálad či osobnosti
- Horší paměť
- Výrazná změna vzhledu (neupravenost či letargie)
- Horší prospěch ve škole či v práci
- Jedinec potřebuje více financí (mizení peněz z domu)
- Ojedinělé styky s rodinou
- Nová parta
- Chová se tajemně k druhým lidem

Fakta o adolescentech a drogách dle Shala (2010, s. 161, 162)

- Jedná se o užívání experimentální, pravidelné nebo příležitostně, najdou adolescenti, kteří drogy neužívají ani neužívali vůbec
- Studenti na středních školách vyzkouší, alespoň dvě návykové látky
- Nejčastěji se jedná o marihuanu
- Důležitá je primární prevence, jejímž úkolem je informovanost o užívání drog, aby dospívající setkání s drogou zvládl
- Pocit lásky, sounáležitosti a spokojenosti mladé lidi ochraňuje

2 EMPIRICKÁ ČÁST

2.1 Zhodnocení aktuálního stavu řešené problematiky

Na začátek bych ráda publikace a bakalářskou práci, která se zabývá stejnou či podobnou problematikou jako má bakalářská práce.

Problematika problémového chování zejména u adolescentů je stále víc aktuální téma, se kterým se učitelé, rodiče, školní psychologové či samotní studenti setkávají pravidelně.

V systému Theses.cz se nachází 973 prací zabývajících se problémovým chováním adolescentů, kdy jedním faktorů je rodinné prostředí a výchova, vybrala jsem si jednu práci, které má velice podobně stanovené cíle a metodu výzkumu, akorát se zabývá rizikovým chováním, a ne problémovým jako má bakalářská práce. Bakalářská práce nese název *Problematika rizikového chování u adolescentů*.

„Výzkumná šetření přinášejí výsledky o tom, že problematika rizikového chování u adolescentů je stále aktuální. Je tedy zapotřebí s tím něco dělat. Nejdůležitější je dobré rodinné zázemí, pozitivní sociální prostředí a samozřejmě účinná prevence, která musí začínat už od raného dětství. Rodiče by se měli aktivně své děti zapojovat do mimoškolních aktivit, aby svůj volný čas netrávily v prostředí a kolektivech, které je dovedou k některé z forem rizikového chování. Po zpracování výzkumného šetření jsme zjistili, že dnešní středoškolská mládež se neustále zapojuje do různých forem rizikového chování. Nejčastější a nejzávažnější formou je konzumace alkoholu“ (Čiháková, 2017, str. 37)

Přesto, že se tato bakalářská práce zabývá spíše rizikovým chováním, tak je pro nás důležité zjištění, že problematika problémového chování, poruch chování nebo rizikového chování je stále aktuální a stále se jí musíme zabývat. U všech forem nevhodného chování platí dobré rodinné zázemí, které formuje dítě již od útlého dětství, ale tato informace byla zmíněná již ve výše uvedených publikacích. A tato informace je důležitá i pro mou problematiku problémového chování, kdy se snažím právě poukazovat na důležitost rodiny a rodinné výchovy, snad právě i v rámci primární prevence, aby si sami rodiče uvědomovali tento důležitý faktor pro předcházení nevhodnému chování zejména u adolescentů.

Dále se dostávám k publikacím, které se shodují s tématem bakalářské práce. Jedná se o knihu *Poruchy socializace u dětí a dospívajících*, která se zabývá socializací, krizovou intervencí, normalitami chování, právním systémem nebo krizovými životními situacemi jedinců.

„Model interakce rodič-dítě, ve kterém potomek s problémovým temperamentem vede rodiče k negativním postojům (neadekvátní trestající praktiky, labilita, malé rodičovské kompetence, necitlivé postoje, ambivalence apod.), vytváří u nezralého jedince podmínky pro další zvýšení dráždivosti, lability a problémového chování v dalším vývoji jeho osobnosti a pro rozvoj sociální maladaptace. Patologické formy chování rodiče ve smyslu jeho biologické nezralosti, psychických poruch, sociální izolace, nízkého socioekonomického statusu, alkoholismu, drogových závislostí, partnerského násilí, vlivů chronických onemocnění apod. zvyšují matčiny (i otcovy) problémy s rodičovskou funkcí. Může se tedy stát, že problémy v chování adolescentů jsou konečným vyústěním dlouhodobé série interakcí v rodině, které začínají doslova od narození“ (Jedlička, 2015, str. 408).

Jedlička potvrzuje tvrzení, že rodina a rodinná výchova má vliv na chování dětí. Konkrétně zmiňuje „model interakce rodič-dítě“, kdy rodiče svou nevhodnou reakcí či chováním mohou dítě podpořit v jeho problémovém chování. Jestliže se rodič chová nevhodně, sám je problémový a dítě v takovém prostředí vyrůstá od narození, je pravděpodobné, že takové chování převezme od svých rodičů.

Další kniha nese název *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*, kde se dozvíme mimo jiné i o rizikovém chování a jak mu předcházet.

„Nelze jednoznačně určit konkrétní zdroj, jehož vliv vede ke snížení nebo naopak k rozvoji problémového chování. Rodinné zázemí, škola i širší komunita sehrávají ve vývoji jedince významnou roli. Zároveň poskytnutí možností k aktivnímu zapojení do všech uvedených sociálních skupin působí jako protektivní faktor²“ (Krejčová, 2011, str. 154).

Autorka potvrzuje, že rodina a výchova rodiny má vliv na problémové chování u jedinců, ale nejedná se o jediný faktor, který takové chování ovlivňuje. Dále je v knize uvedena přehledná tabulka, kde je uvedeno, že když je v rodině zjevná nedostatečná organizace, u dětí to může vést ke vzdoru a k protestům. Pokud je rodina příliš prosociální vede tím jedince k hledání dobrodružství a vzrušení, s takovou zábavou je spojené užívání drog nebo alkoholu. Pokud se v rodině vyskytuje násilí, dítě má akceptující postoj k problémovému až rizikovému chování. Díky tabulce, jsme se utvrdili v tvrzení, že aspekty rodiny a rodinného prostředí opravdu ovlivňují chování jedince a s Jedličkou se shodují na tvrzení, že rodič je vzorem pro své dítě, tak jak se chová rodič, může se také chovat i dítě, přebírá postoje, názory i vzorce chování.

² Protektivní faktor = faktor podporující něco dobrým směrem nebo špatným

Také bych ráda zmínila publikaci s názvem *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*, která se zabývá vývojem mládeže, konkrétněji se zaměřuje na adolescenty, rizikové či antisociální chování, vlivem rodiny, školy nebo vrstevníků.

„Pokud je rodinná resilience³ slabá či nefunkční, rodinné prostředí vede k problémovému chování adolescentů. Ve výzkumu, kdy třídní učitelé hodnotili míru problémového chování žáků a žáci vyplňovali dotazník ADOR (Dotazník rodičovského jednání a postojů pro adolescenty), zjistila Gecková (1998), že u chlapců souvisí míra problémového chování s mírou důslednosti otce a působí tu také kombinace lhostejnosti matky s poskytováním autonomie od otce, u děvčat souvisí problémové chování s vnímanou hostilitou a direktivností rodičů. Chlapci s přísnou matkou jsou více neklidní, nespokojení se svým vzhledem a často nechtějí žít. Dívky s přísným otcem se často cítí nezajímavé, nepohodlné a osamocené, také mají často psychosomatické potíže. Tyto pocity mají rovněž vliv na maladjustované⁴ chování adolescentů (drobné krádeže, zkoušení drog, alkohol, opiování, porušování zákazů rodičů, pozdní večerní příchody)“ (Sobotková, 2014, str. 99).

Také autorka Sobotková se shoduje s předchozími autory, že opravdu rodina a její výchova má vliv na problémové chování dítěte. Také zdůrazňuje vliv autority a přísnosti rodičů a jak to může ovlivnit dítě. Pokud si dítě dopouští problémového chování a rodiče s ním dostatečně nekomunikují, aby jej upozornili na to, že jeho/její chování není vhodné či dokonce nevhodné, dítě se může domnívat, že takové chování rodiče od něj očekávají, což je podle mě velice důležitý poznatek, který by si měl uvědomit každý rodič. Můžeme si také všimnout společných projevů chování rodičů vedoucí dítě k problémovému chování, jako je: lhostejnost nebo přílišná přísnost jednoho či obou rodičů.

Jako poslední jsem zvolila publikaci s názvem *Agresivita v psychiatrii* zabývající se agresí, agresivitou, psychoaktivními látkami, problémovým chováním nebo poruchami chování.

„Spouštěcím faktorem problémového chování jsou spíše neshody v rodině a různé životní události. Rozvoj přirozené autonomie v dětství s přiměřenou mírou sebeprosazování může být zkomplikován příliš autoritativním postojem rodičů, kteří přehnaným zdůrazňováním své vlastní role vstupují do chronických sporů a zápasů s dětmi. Děti pak v podobných střetech s jinými autoritami uplatňují své přehnaně asertivní projevy, které si osvojily. Takové projevy opozičního vzdoru ovšem nejsou okolím akceptovány. Rodiče fungují jako modely chování i

³ Resilience = odolnost

⁴ Maladjustované chování = špatné nebo nevhodné chování

v období dospívání dětí. Pomáhají jim utvářet postoj k hodnotám a společenským normám. Dlouhodobě převládající rodinné klima, názory, přesvědčení a postoje obou rodičů ovlivňují chování adolescentů“ (Látalová, 2013, str. 196).

Z této publikace se dozvídáme malinko odlišnou informaci než v předchozích publikacích, kde autorka rodinu a rodinné prostředí označila jako spouštěcí faktor problémového chování dítěte. S čímž s ní naprosto souhlasím, protože právě v rodině si dítě prvotně přebírá vzorce správného a vhodného chování ve společnosti. Opět jako u předchozích autorů, jsou zde uvedené nejrizikovější projevy chování rodičů vůči dětem (autoritářství, dominance nad dítětem). A také zde vidíme konkrétně vymezené faktory ovlivňující chování adolescentů.

Nenašla jsem publikaci či bakalářskou práci, která by se svými názory lišila od výše zmíněných autorů, zdůrazňují vliv rodiny na problémové chování, jakými faktory je způsobeno a jak se jich vyvarovat. Závěrem bych chtěla zmínit, že bychom si měli uvědomit důležitost rodiny a rodinného prostředí, protože z tohoto faktoru se vše odvíjí. Samozřejmě, že rodina není jediným faktorem, ale dle odborných informací a informací zjištěných z výzkumu vyplývá, že rodina má na chování, zejména adolescentů, největší vliv a dokáže jej nejlépe formovat, proto by se o této aktuální problematice mělo informovat více společnosti, zejména rodičů.

2.2 Výzkumné šetření

V této kapitole bych ráda představila realizaci mého výzkumného šetření. Mnou zvoleným výzkumným problémem jsou vlivy rodinného prostředí na problémové chování žáků na středních školách a jaké jsou nejčastější rizikové faktory v rodině, které toto chování ovlivňují. Budu provádět rozhovory jak s adolescenty, tak se školními psychology.

U adolescentů bych ráda zjistila, z jakých rodinných poměrů pocházejí, vztahy s rodiči, a zda mají povědomí o funkci školního psychologa na školách, jestli mají povědomí nebo osobní zkušenost s problémovým chováním a jak se projevuje. Dále by mě zajímaly zkušenosti školních psychologů s problémovým chováním a jejich osobní názor na tuto problematiku.

Finanční náklady spojené s výzkumem si případně budu hradit sama, v případě nutnosti pořízení nahrávacího zařízení, pokud by záznamník v mobilu nebyl dostačující, jinak si myslím, že žádné jiné finanční náklady nebudou nutné.

Výzkum budu provádět já, jako samotný autor projektu.

V následujících podkapitolách uvedu metodu, cíle, výběr informantů a výsledky výzkumného šetření.

2.2.1 Metoda výzkumného šetření

Jako výzkumnou strategii jsem zvolila kvalitativní výzkum. „*Kvalitativní výzkum vyžaduje značnou erudici⁵, zkušenost, přehled v oboru, ale i talent, intuici či imaginaci. Jeho výsledky přitom nelze předem odhadnout, neboť jsou zásadně závislé na datech, která se podaří získat v terénu. Samotná práce s daty spočívá především v opakovaném procházení, pročítání, třídění, seskupování, kategorizaci, promýšlení a přeuspořádání dat, s cílem odhalit skryté významy a struktury a formulovat nové poznatky.*“ (Sedláková, 2014, str. 395)

Metodou analýzy můžeme využít 3 typy kódování (otevřené, axiální a selektivní), já jsem si pro svůj výzkum zvolila otevřené kódování. Kdy si nejprve text, rozdělíme na určité jednotky (věta, slovo), které bude přidělený název (kód), poté díky kódům bude vznikat určitý systém, kdy mnou určené názvy mají společné vlastnosti a rozměry. Pro přehled si vytvořit tabulku, kterou si rozdělím na jeden sloupec vlastnosti a druhý s názvem rozměr, rozsah (dimenze), té jednotky, kterou jsem si zvolila (věta, slovo). Nakonec shrnu, co z analýzy vyplývá. „*Proces otevřeného kódování odhaluje nejen kategorie, ale i jejich vlastnosti a dimenze.*“ (Lenka Gulová, 2013, str. 50)

Výzkumným nástrojem jsou polostrukturované rozhovory, kdy si předem připravím otázky nebo témata, o kterých bychom se měli bavit. Samotný rozhovor bude nahráván do záznamníku v mobilním zařízení. Dalším nástrojem by mohla být práce s dokumenty.

Rozhovor bude prováděn se školním psychologem⁶, který je součástí Školního poradenského pracoviště a s plnoletými adolescenty.

Časový harmonogram mého výzkumu by měl vypadat následovně. Na přelomu listopadu a prosince bych ráda oslovila, mnou vybrané školní psychology a adolescenty, ke spolupráci, abych získala povědomí, kolik informantů budu mít k dispozici a pokud by počet nebyl dostatečný, dala bych časovou rezervu do konce prosince, kdy bych chtěla mít konkrétní seznam informantů.

⁵ Erudice = přesné, důkladné vzdělávání, kdy obor studuji do hloubky

⁶ VYHLÁŠKA Č. 72/2005 SB.: o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: . Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2005, ročník 2005, 72/2005 SB. Dostupné také z: <https://www.nuv.cz/t/vyhlaska-c-72-2005-sb>

Také koncem prosince 2021, kdy bych začala sestavováním rozhovoru. Zaznamenání otázek, témat, týkající se problémového chování u adolescentů. Následně bych navštěvovala školní psychology a adolescenty, kteří budou ochotni se mnou spolupracovat a podílet se na realizaci empirické části bakalářské práce.

V lednu bych začala s návštěvou a s realizací rozhovoru a trvala by to po dobu max. 2 měsíců, což znamená, že rozhovory by se konaly během ledna a února. Celkový rozhovor by trval kolem 1 hodiny. Pokud bych to vše nestihala do konce února, časovou rezervu bych měla maximálně týden, abych pak stihla výzkum zpracovat.

Dále bych všechny své poznatky zpracovávala, kódováním a analýzou získaných dat. Dobu pro zpracování získaných dat bych viděla na 1 měsíc. Tudíž výzkum by byl ukončen nejpozději koncem března 2022.

2.2.2 Cíle výzkumného šetření

Hlavním cílem empirické části bakalářské práce je Zjistit nejčastější rizikové faktory v rodině, které se objevují v praxi školních psychologů, jak se žák s problémovým chováním projevuje a jak s takovými žáky pracují.

Jako dílčí cíle jsem si stanovila:

1. Zjistit povědomí o problematice problémového chování z pohledu adolescentů.
2. Vymezit specifika rodinné prostředí u problémového dítěte.
3. Obeznamit s činnostmi školního psychologa.

2.2.2.1 Výzkumné otázky

Školní psychologové:

1. Čím je podle Vás dítě s problémovým chováním charakteristické?
2. Jakými znaky se dítě vyznačovalo?
3. Co je podle Vás nejčastější příčinou vzniku problémového chování u žáků?
4. Myslíte si, že v poslední době je více dětí s problémovým chováním než dříve?

Adolescenti:

1. Co si představíte pod pojmem problémové chování?
2. Kdybyste měli nějaký problém svěříl by ses nejdříve rodičům?

3. Jestliže dítě pochází z neúplné rodiny, může to mít vliv na jeho chování či osobnost? Jaký?
4. Máte na škole školního psychologa? Víte, kdy se na něj můžete obrátit?

2.2.3 Výběr informantů do výzkumného šetření

Výzkum bude probíhat na středních školách. Ráda bych se zaměřila na střední školy v mém okolí, jednalo by se o střední odborné školy různého zaměření nebo gymnázia. Budu vybírat primárně střední školy v místě mého bydliště (okras Přerov), pokud by však nastaly problémy, tak bych se obrátila na střední školy ve větších městech v rámci Olomouckého kraje. Přestavovala bych alespoň 4 školní psychology, se kterými budu realizovat rozhovor a 6 plnoletých adolescentů.

Informanty bych ráda kontaktovala prostřednictvím emailu, kde se představím a obeznámím je s danou situací, v případě mohu poslat schéma rozhovoru a domluvíme se kde a kdy by se rozhovor měl realizovat. Preferovala bych osobní setkání nejlépe přímo v budově školy. Rozhovory budou nahrávány na mobil, kdy se předem zeptám na jejich souhlas.

Sběr dat bude probíhat zcela anonymně a účastníci budou moct nahlédnout do finální podoby práce. Pokud bude možné ráda bych také nahlédla do dokumentace školního psychologa (např.: kazuistika jedince s problémovým chováním), jako možnost materiálního zabezpečení výzkumu.

2.3 Výsledky výzkumného šetření u adolescentů

V této kapitole bych ráda uvedla informanty, se kterými jsem prováděla rozhovor. Nejprve bych se zaměřila na výsledky výzkumného šetření u adolescentů a v následující podkapitole výsledky rozhovorů se školními psychology

V tabulce uvedu informanty (plnoletí adolescenti), jejich věk, střední školu a pohlaví. Nebudu zde uvádět jejich přesná jména, ale každý bude mít přidělený kód.

INFORMANTI	POHLAVÍ	VĚK	STŘEDNÍ ŠKOLA
A1	Žena	19	Gymnázium Hranice
A2	Žena	19	SPŠ, OA A JŠ, Frýdek – Místek
A3	Žena	18	SPŠ, OA A JŠ, Frýdek – Místek
A4	Žena	18	SPŠ, OA A JŠ, Frýdek – Místek
A5	Žena	19	Střední průmyslová škola Hranice
A6	Muž	19	Střední průmyslová škola Hranice

Tabulka 1 - Přehled informantů

Kategorie:

1. Povědomí o problémovém chování
2. Projevy problémového chování
3. Svěřování s problémy
4. Úplná a Neúplná rodina
5. Vliv rodinného prostředí na chování adolescentů
6. Povědomí o činnosti školního psychologa na škole

Povědomí o problémovém chování

A1	A2	A3	A4	A5	A6
Neposlušnost, nerespektování autorit	Psychická labilita, zlost, člověk, který má pořád nějaké problémy.	Užívání omamných látek, ničení školního majetku	Nerespektování pravidel	Nežádoucí či nebezpečné chování,	Nevhodné chování dítěte, které nejde přeučit

Tabulka 2 - Povědomí o problémovém chování

„Dítě s problémovým chováním je neposlušné a nedokáže respektovat autority“(A1).

„Problémové chování se projevuje u člověka, který je psychicky labilní, má problémy či zlost“(A2).

„Myslím, že člověk s problémovým chováním se špatně chová k ostatním lidem, ničí cizí majetku nebo užívá omamné látky“(A3).

„Problémové chování má adolescent, který nerespektuje pravidla společnosti nebo ve škole“(A4).

„Pod pojmem problémové chování si představím nežádoucí chování, které může mít potenciál až nebezpečného chování“(A5).

„Problémovým chováním rozumím nevhodné chování dítěte, které nejde přeučit, tudíž je vrozené a geneticky dané“ (A6).

Shrnutí:

Většina adolescentů si dokáže pod pojmem problémové chování něco představit a dokáží rozlišit, které chování je vhodné a naopak, které chování je problémové ve společnosti či ve škole. Byla jsem ráda, že každý dokázal svými slovy definovat problémové chování.

Překvapila mě odpověď informanta A6, který zmiňuje, že se jedná o chování, které nejde přeučit, při rozhovoru jsem nevěděla, co si pod tím mám představit, ale bylo tím myšlena vrozená agresivita, kterou lze eliminovat či ovládat, ale ne přeučit, jak bylo řečeno.

Projevy problémového chování

A1	A2	A3	A4	A5	A6
Přehnaný vzdor vůči okolí, psychické i fyzické útoky	Agrese nebo nadávky	Drzostí, hrubé vyjadřování slov, násilnický nebo ničí cizí majetek	Agresí	Násilím, nedodržováním pravidel nebo zákonů, ničením věcí	Agrese a špatné zacházení s ostatními lidmi

Tabulka 3 - Projevy problémového chování

„Člověk je neposlušný, útočí na druhé jak psychicky, tak fyzicky, přehnaný vzdor vůči okolí“(A1).

„Projevuje se zvýšenou agresivitou a nadávkami vůči druhým lidem“(A2).

„Je drzí, hrubě se vyjadřuje, ničí cizí majetek, má násilnické sklony“(A3).

„Je zlý nebo agresivní na své okolí“(A4).

„Žák, který nedodržuje pravidla ve škole nebo zákony, ničí věci a je násilnický ke spolužákům“(A5).

„Je agresivní a nevhodně se chová k ostatním lidem“(A6)

Shrnutí:

Z výpovědí informantů vyplývá, že problémové chování se projevuje zvýšenou agresivitou či násilnickými sklony vůči okolí. Někteří také zmiňují nekázeň, nedodržování pravidel či zákonů. Všechny odpovědi jsou správné.

Byla jsem ráda, že každý z informantů dokázal popsat projevy chování a nenašel se nikdo, kdo by nevěděl nebo chybně odpověděl.

Svěřování s problémy

A1	A2	A3	A4	A5	A6
Rodičům nebo kamarádům	Rodičům, kamarádce, ale i učiteli	Kamarádce	Řediteli/ředitelce, pokud se jedná o problém ve škole, rodičům až po čase	Rodičům rozhodně ne, třídní učitel	Určitě rodičům

Tabulka 4 - Svěřování s problémy

„Prvotně bych se svěřila kamarádům, ale později i rodičům“(A1)

„Svěřila bych se rodičům nebo kamarádce, ale pokud by se jednalo o školní problém, svěřila bych se i učiteli“(A2)

„S problémy se svěřuji kamarádce“(A3)

„Pokud se jedná o školní problémy svěřila bych se rovnou řediteli/ředitelce a až po čase rodičům“(A4)

„Určitě bych se rodičům nesvěřila, spíše bych se obrátila na třídního učitele“(A5)

„Rodičům bych se určitě nesvěřil“(A6)

Shrnutí:

Abych dokázala nahlédnout do rodinných poměrů mých informantů, záměrně jsem zvolila otázku, která pojednává o svěřování se s problémy rodičům, jak moc spolu komunikují a důvěřují si.

Překvapující byla pro mě odpověď informanta A6, který by se určitě rodičům nesvěřila. Myslím, že nemají dobré vztahy s rodiči a velice malou důvěru. Podle mě by se měli rodiče zajímat o problémy svých dětí a dát dětem pocit, že jim mohou říct cokoli, svěřit, požádat o pomoc, i když se nemusí jednat o příjemnou situaci, do které by se dítě mohlo dostat, ale podpora ze strany rodiny je pro adolescenta velice důležitá.

Předpokládala jsem, že se většina informantů bude svěřovat zejména svým vrstevníkům, ale je podstatné, že by rodiče s problémem také obeznámili, i když až po určitém čase.

Úplná a neúplná rodina

A1	A2	A3	A4	A5	A6
V úplné rodině jsou zastoupeni oba dva rodiče, v té druhé jen jeden	Úplná rodina je že máte otce i matku a neúplná rodina je, že máte buď matku nebo otce	Úplná rodina je že jam celá rodina, která si navzájem pomáhají. A neúplná rodina je že mají 1 rodiče	Úplná rodina – oba rodiče, neúplná rodina – jeden rodič	Úplná rodina =2 rodiče neúplná rodina =1 rodič	Rodiny se liší v počtu rodičů

Tabulka 5 - Úplná a neúplná rodina

„Úplné rodině jsou zastoupeni a plní svou funkci oba rodiče, otec i matka, v té druhé je zastoupen pouze jeden z rodičů“(A1).

„Úplná rodina je, že máte matku i otce, v neúplné rodině je matka nebo otec“(A2).

„Jako úplnou rodinu si představím celou rodinu, kde si navzájem všichni pomáhají a v neúplné rodině je pouze jeden rodič“(A3).

„V úplné rodině jsou oba rodiče, v neúplné pouze jeden rodič“(A4).

„Úplná rodina jsou dva rodiče a v neúplné pouze jeden rodič“(A5).

„Rodiny se liší počtem rodičů“(A6).

Shrnutí:

Podle uvedených odpovědí, dokáží informanti odlišit úplnou a neúplnou rodinu. Zajímalo mne zda si uvědomují rozdíl mezi úplnou a neúplnou rodinou a jak se odlišují. V následující tabulce si představíme, jaký podle adolescentů má vliv právě rodinné prostředí, které může být úplností či neúplností ovlivněno.

Překvapila mě odpověď, kdy informant A3, uvádí, že úplná rodina je celá rodina. Kde si navzájem pomáhají. Velice hezky to řekla, ale myslím, že i neúplné rodině si dokáží členové rodiny pomáhat, jen spolu nedokáží sdílet společnou domácnost, ale mohou mít hezké vztahy mezi sebou.

Vliv rodinného prostředí na chování adolescentů

A1	A2	A3	A4	A5	A6
Špatné rodinné prostředí způsobuje problémové chování, špatné známky, neúspěch v životě v dospělosti	Vlivem špatného rodinného prostředí má jedinec nezáměr o materiální věci (neváží si jich) nebo se neumí chovat k druhým lidem (neviděl vzor v rodině)	Může mít vliv na jeho chování nebo na osobnost.	Na jedince působí všechny faktory vyskytující se zejména v rodině	Adolescent může být rozmazlený nebo když vyrůstá jen s otcem tak nemá takové vychování jako u matky.	Adolescentovi může chybět otec, popřípadě jako vzor. Z čehož může mít následně určité komplexy

Tabulka 6 - Vliv rodinného prostředí na chování adolescentů

„Špatné rodinné prostředí způsobuje problémové chování, špatné známky, neúspěch v životě v dospělosti, ve vztazích nebo v kariéře, pokud je rodina úplná, je tam menší riziko problémového chování a dalších zmíněných projevů“ (A1)

„Vlivem špatného rodinného prostředí může mít jedinec menší zájem o materiální věci a neumí se chovat k druhým lidem, protože nemají kladný vzor v rodině“ (A2)

„Ano může mít vliv na jeho chování nebo na osobnost. Může být šťastný, v depresi, záchvaty úzkosti, výbušnost, fyzické poškozování a deviantství, brát omamné látky, ochotný, pomáhat, naslouchat“ (A3).

„Na adolescenta mají vliv všechny faktory, ať už kladné nebo záporné, které se v rodině vyskytují“ (A4)

„Adolescent z neúplné rodiny může být rozmazlený nebo když vyrůstá jen s otcem nemá takové výchování jako u matky. Pokud je člověk z úplné rodiny může se posmívat těm, kteří nemají úplnou rodinu nebo si o sobě myslí, že je něco víc“ (A5).

„Může mu chybět otec, popřípadě jako vzor. Z čehož může mít následně určité komplexy. Nebo naopak může být nejistý“ (A6).

Shrnutí:

Odpovědi informantů jsou za mne velice příznivé, protože všichni si uvědomují důležitost rodiny a kladného rodinného prostředí či vliv výchovy. Do budoucna si mohou uvědomit v jakém prostředí a jak chtějí vychovávat své děti, budou se snažit vyvarovat rizikovým faktorům, které mohou jedince negativně ovlivnit.

Ráda bych se vyjádřila k odpovědi informanta A5, konkrétně k posmívání, že někdo není z úplné rodiny. Myslím, že k posmívání by mohlo docházet na základních školách, doufám, že na středních školách se s takovým problémem se žáci setkávat nemusí. V dnešní době jsou spíše v převaze děti, které vyrůstají v neúplné rodině než v úplné.

Dále bych ráda upozornila, že když je rodina neúplná nemusí to pro dítě znamenat, že ztratil vzor otce, otec může nadále plnohodnotně zastávat roli otce a být pro dítě vzorem či autoritou.

Povědomí o profesi školního psychologa na škole

A1	A2	A3	A4	A5	A6
Dokáže problémového žáka vyslechnout, pomoci a poradit	Dokáže rodičům objasnit důvody nevhodného chování jejich dítěte a učitelům poradit, jak k žákovi přistupovat	Pomáhá učitelům, jak pracovat s problémovým žákem	Napomáhá učitelům si všimnout problémového chování žáka a upozorňuje rodiče na chování jejich dítěte	Napomáhá k udržení kolektivních vztahů	Pomáhá řešit problémové chování žáků, zlepšit jejich chování

Tabulka 7 - Povědomí o profesi školního psychologa

„Školní psycholog by měl dítě vyslechnout, porozumět, poradit nebo pomoci“ (A1).

„Rodiče obeznamuje a uvádí důvody problémového chování dítěte a jak k němu přistupovat, ohledně přístupu radí také učitelům, jak vést výuku a jak se chovat k žákovi“ (A2).

„Školní psycholog se zaměřuje zejména pomocí učitelům s žáky s problémovým chováním“ (A3).

„Pomáhá učitelům i rodičům si všimnout problémového chování u dítěte, radí, jak dítě vést k nápravě“ (A4).

„Snaží se udržet přátelské kolektivní vztahy (učitel – žák, žák – žák)“ (A5).

„Zabývá se právě problémovým chováním žáků a snaží se o jejich nápravu“ (A6).

Shrnutí:

Touto otázkou jsem se chtěla dozvědět, zda adolescenti mají povědění o profesi školního psychologa a kdy se na něj mohou obrátit. Dnes je školní psycholog nebo popřípadě metodik prevence, běžnou profesí na základních a středních školách.

Z výpovědí informantů jsem se přesvědčila, že o této profesi vědí, i v jakých případech se může školní psycholog zabývat. Každý informant odpověděl správně, z čehož také může vyplývat, že mají osobní zkušenosti s vyhledáním školního psychologa, mají v okolí blízkého, kdo pomoci vyhledat anebo se jedná o dobrou informovanost ze strany učitelů a školním psychologovi v budově školy.

2.4 Zhodnocení výsledků výzkumného šetření

Z rozhovoru s adolescenty, díky kterému jsem zjistila jaké povědomí mají o problémovém chování, jak jej může ovlivnit právě rodina a rodinné zázemí, vyplývá, že všichni uznávají rodinu a rodinné prostředí jako dominantní faktor ovlivňující chování jedince během dospívání. Informanti dokáží poznat rozdíl mezi úplnou a neúplnou rodinou a jejím vlivem na osobnost a výchovu dítěte. Většina informantů se s problémovým chováním setkala u spolužáků na střední škole nebo mají osobní zkušenost.

Dále mají povědomí o profesi školního psychologa a také v jakých případech se na něj mohou žáci obrátit nebo komu školní psycholog dokáže pomoci.

Rozhovor s adolescenty splnil má očekávání a mile mě překvapil informovaností žáků o problémovém chování, kdy se jedná o aktuální téma, které se často ve společnosti objevuje. Je důležité se o této problematice bavit a zjistit na koho se člověk může obrátit, pokud se dostane on sám nebo blízcí, do situací, kdy se může jednat již o problémové chování, které lze řešit a napravit.

Výsledky výzkumu by mohli zajímat zejména rodiče, aby svou výchovou a rodinným prostředím mohli problémovému chování u svých dětí předcházet. Výsledky by mohli být užitečné také pro učitelé a hledání příčin nevhodného chování žáka nebo také podpora spolupráce učitelů se školními psychology.

2.5 Výsledky výzkumného šetření školních psychologů

V této kapitole bych ráda uvedla výsledky rozhovorů prováděného se školními psychology působících na středních školách.

V tabulce uvedu informanty (školní psychologové), jejich věk, střední školu a pohlaví. Nebudu zde uvádět jejich přesná jména, ale každý bude mít přidělený kód.

INFORMANTI	POHLAVÍ	STŘEDNÍ ŠKOLA
B1	Muž	Střední průmyslová škola Hranice
B2	Žena	Gymnázium Jana Blahoslava a Střední pedagogická škola Přerov
B3	Žena	Střední zdravotnická škola Hranice
B4	Žena	Střední lesnická škola Hranice

Tabulka 8 - Přehled školních psychologů

Kategorie:

1. Charakteristické znaky adolescenta s problémovým chováním
2. Práce s adolescenty s problémovým chováním
3. Příčiny problémového chování
4. Spolupráce
5. Kontaktování školního psychologa
6. Přibývání adolescentů s problémovým chováním

Charakteristické znaky adolescenta s problémovým chováním

B1	B2	B3	B4
Agresivita, nerespektování pravidel, užívání návykových látek	Adolescent se chová agresivně vůči svému okolí, nerespektuje pravidla	Individuální, většinou se jedná o chování, které neodpovídá jeho věku, sklony k násilí a nerespektování pravidel	Záškoláctví související s užíváním návykových látek

Tabulka 9 – Charakteristické znaky adolescenta s problémovým chováním

„Problémové chování se u jedinců může projevat agresivně, čímž se dostáváme k šikaně, která může být důsledkem užívání návykových látek. Tito jedinci také nerespektují pravidla“ (B1).

„Adolescent se chová agresivně k svému okolí a nerespektuje pravidla dané společnosti“ (B2).

„Projevy mohou být u každého jedince individuální a jinak výrazné, většinou se jedná o násilnické sklony a nerespektování pravidel, konkrétně ve škole se jedná o školní řád“ (B3).

„Většinou se setkávám se záškoláctvím, spojeným s návykovými látkami, ale důležité je, že si adolescent své problémy v chování uvědomuje“ (B4).

Shrnutí:

Záměr této otázky byl zjistit, zda jedinci s problémovým chováním vykazují znaky problémového chování a jaké. Většinou se jedná o typické znaky, které jsme si uvedli v teoretické části, čímž nám výzkum potvrdil teorii. Odpovědi pro mě nebyly nijak překvapující, byla jsem ráda za shodnost v názorech školních psychologů.

Z mého pohledu shodnost v názorech nastala díky zkušenostem s adolescenty s problémovým chováním a také díky odborné vzdělanosti školních psychologů.

Práce s adolescenty s problémovým chováním

B1	B2	B3	B4
Individuální přístup, vyslechnutí, diagnostika, nacházení řešení	Obeznamení se s daným problémem, diagnostika, postup řešení	Zjistit o jaký problém se jedná, pochopit problém, postup nápravy	Seznámit se a shodnout se na daném problému, nalézat možnosti řešení

Tabulka 10 - Práce s adolescenty s problémovým chováním

„Každý adolescent je jiný, proto musím postupovat individuálně, nejprve si žáka vyslechnu, provedu diagnostiku a společně se domluvíme na nápravě problému“ (B1).

„Adolescent mě seznámí s daným problémem, který má a chce jej řešit, zamyslím se, jak budeme dále postupovat, abychom problém minimalizovali a vyhledáme vhodné řešení“ (B2).

„Nejprve si povíme o tom, jaký problém nás trápí, daný problém se snažím pochopit a navrhnout postup nápravy, který je splnitelný“ (B3).

„Jedinec mě obeznámí s problémem, na opravdovosti problému je důležité se shodnout s rodiči či učiteli a společně hledáme možnosti řešení“ (B4).

Shrnutí:

Zajímá mě postup při práci školního psychologa s problémovým adolescentem. Odpovědi školních psychologů nebyly překvapující, spíše jsem si chtěla ověřit své dedukce, jak s takovými jedinci pracovat. Školní psychologové se shodují na logickém postupu práce, ale nejvíce záleží na vlastnostech a schopnostech komunikace adolescenta.

Jako důležitý faktor vnímám shodnost na problémovém chování, jako uvádí informant B4. Měli bychom se vznik problému ověřit díky spolupráci s rodiči, žákem (adolescentem) a učitelem.

Příčiny problémového chování

B1	B2	B3	B4
Patologické chování rodičů, vliv vrstevníků související s užíváním návykových látek	Patologické rodinné prostředí, neschopnost řešit vypjaté situace, drogy	Špatná výchova a rodinné zázemí, návykové látky, vrstevníci	Rodina, vrstevníci, individuální vlastnosti adolescenta

Tabulka 11 - Příčiny problémového chování

„Příčin může být opravdu několik, mezi nejčastější patří vliv vrstevníků, kde je velká pravděpodobnost seznámení se s návykovými látkami, případně jejich užívání nebo také nevhodné chování rodičů“ (B1).

„Mezi ty nejčastější bych uvedla patologické rodinné prostředí nebo neschopnost řešit vypjaté situace spojené s přehnanou reakcí, ale také užívání drog“ (B2)

„Příčinou může být špatná výchova, případně i kriminalita rodičů, vliv party nebo návykových látek“ (B3).

„Velký podíl má rodina a rodinné prostředí, vliv vrstevníků spojený s charakteristickými vlastnostmi jedince, jak moc se nechá ovlivnit“ (B4).

Shrnutí:

Odpověďmi na otázku ohledně příčin problémového chování, jsem si opět potvrdila poznat z teoretické části a případně i celý výzkum, zda rodinné prostředí může mít vliv na problémové chování u dětí. Ano může, a může se jednat buď o nevhodné rodinné prostředí nebo o patologické chování rodičů. Byla jsem ráda za shodnost v odpovědích a za utvrzení teoretických poznatků.

Spolupráce

B1	B2	B3	B4
Učitelé, rodiče, zdravotnické instituce	Učitelé, rodiče, lékaři, Pedagogicko psychologická poradna	Učitelé, rodiče, lékaři, Pedagogicko psychologická poradna	Učitelé, lékaři, rodiče, Pedagogicko psychologická poradna

Tabulka 12 - Spolupráce

Shrnutí:

Spolupráce při odhalování problémů v chování je velice důležitá, proto jsem si dovolila zaměřit se i na spolupráci a s kým probíhá. Odpovědi nejsou nijak překvapivé, spíše očekávané a utvrzující. Nejdůležitější je spolupráce s lidmi, kteří se denně dostávají do kontaktu s adolescentem, jak již vyplývá z výzkumu.

Spolupráce s lékařem je důležitá příčin problémového chování ze zdravotního hlediska adolescenta. Také uvádějí pomoc Pedagogicko psychologických poraden nebo různých organizací pro děti a mládež.

Kontaktování školního psychologa

B1	B2	B3	B4
Sám adolescent, rodiče, případně učitelé	Osobně adolescent, zřídka učitelé	Adolescent sám, rodiče	Rodiče, adolescent, učitel

Tabulka 13 - Kontaktování školního psychologa

„Přicházíme do kontaktu hlavně s rodiči, ale také učiteli či samotnými adolescenty s problémovým chováním, primárně jsou to rodiče“ (B1).

„Většinou se na mne obrací žáci, ale velice zřídka učitelé“ (B2).

„Prvotně mě kontaktují rodiče, ale někteří žáci za mnou přijdou si jen promluvit, myslím, že máme hezké vztahy mezi adolescenty“ (B3)

„Kontaktují mne zejména žáci a postupně spolupracujeme s rodiči a učiteli“ (B4).

Shrnutí:

Otázka zaměřená na problematiku, kdo primárně kontaktuje školního psychologa, je velice překvapila. Očekávala jsem, že první, kdo si všimne problémového chování je pedagog a začne situaci následně řešit, ale školní psychologové uvádějí fakt, že je adolescenti kontaktují sami, například přes schránku důvěry či jinou formou. Tím bych také chtěl vyzdvihnout fakt, že si adolescenti s problémovým chováním uvědomují a snaží se o jeho nápravu.

Přibývání adolescentů s problémovým chováním

B1	B2	B3	B4
Ano, problémové chování je stále aktuální téma	Ano, přibývá problémové chování	Ano, přibývá	Ano, má přibývajících tendenci

Tabulka 14 - Přibývání adolescentů s problémovým chováním

Shrnutí:

Školní psychologové se shodují, že problémové chování se vyskytuje častěji než dříve. Myslím si, že tohoto faktu si mohli všimnout ostatní lidé, nejen ti, kteří se danou problematikou zabývají, protože příčin je opravdu mnoho a všechno nás určitým způsobem ovlivňuje, proto je důležité příčiny znát a eliminovat je na minimum formou prevence.

Příjemně mne překvapila shodnost v odpovědích.

2.6 Zhodnocení výsledků výzkumného šetření

S výsledky rozhovoru jsem velice spokojená. Rozhovory probíhaly plynule a komunikace byla příjemná.

Hlavní důvodem, proč jsem si vybrala právě školní psychology, je ukotvení a potvrzení poznatků z teoretické části. Primárně jsem se zaměřila na charakteristické rysy problémového chování u adolescentů, jaké jsou možné příčiny, kdy se odborníci shodli mimo jiné na velkém vlivu rodinného prostředí, výchovy a chování rodičů. Také mě zajímalo, zda opravdu probíhá spolupráce mezi školním psychologem, Pedagogicko psychologickou poradnou, zdravotními institucemi či jinými organizacemi. Velice překvapivým faktem pro mě bylo zjištění, že se studenti dobrovolně sami obrací pro radu ke školnímu psychologovi. Je důležité problémové chování, případně poruchy chování, eliminovat či vyhledat odbornou pomoc, protože v poslední době se setkáváme s takovým chováním ve společnosti často.

Využití výsledků výzkumu bude využito na samotnou bakalářskou práci. Jinak by výsledky mohli zajímat zejména rodiče, aby svou výchovou a rodinným prostředím mohli problémovému chování u svých dětí předcházet. Výsledky by mohli být užitečné také pro učitelé a hledání příčin nevhodného chování žáka nebo také podpora spolupráce učitelů se školními psychology.

3 ZÁVĚR

Bakalářská práce se zaměřuje na vliv rodiny či rodinného prostředí na problémové chování u adolescentů. Cílem práce je vhodněji vymezit subjektivní vnímání rodinného prostředí pohledem školních psychologů a adolescentů, což vede k lepšímu zacílení a metodickému výstupu pro aplikovanou praxi z pohledu nároků aktuální doby.

V teoretické části jsem se zaměřila na problematiku problémového chování u adolescentů, které je způsobené negativním rodinným prostředím či nevhodnou výchovou jedince. Především jsem se zaměřila na období adolescence, jedná se o období, které je velice složité jak pro dospívající samotné, tak pro jejich okolí jako jsou učitelé, rodiče nebo vrstevníci. I přesto, že se dá problémovému chování předejít již primární prevencí, věřím, že mnoho z nás má s tímto chováním zkušenost, proto je důležitá informovanost lidí o tomto problému, a také jak problémovému chování předcházet, jak se projevuje, případně na koho se obrátit. V nejčastějších případech se obracíme na školního psychologa, proto jsem tuto profesi detailněji popsala v teoretické části.

Problémové chování způsobené vlivem rodinného prostředí jsem zkoumala jak z pohledu adolescentů, tak z pohledu školních psychologů. Výzkumné otázky zjišťovaly, zda adolescenti mají povědomí o problémovém chování, na které může mít vliv rodinné prostředí a na koho se v dané situaci obrátit. V případě školních psychologů jsem se zaměřila na zkušenosti z praxe s problémovým chováním. Jaká je spolupráce s takovým jedincem, z jaké rodiny pochází, případně jaké charakteristické rysy problémového chování se nejčastěji u adolescentů objevují.

Ve výzkumu jsem užila metodologický přístup v rámci užití metody vycházející z kvalitativního přístupu, konkrétně interview s informanty přineslo detailnější pohled na předkládané a subjektivní vazby v pojetí problémového chování z pohledu adolescentů a školních psychologů, jako výzkumný nástroj jsem si vybrala polostrukturovaný interview, kdy informanti v mém případě školní psychologové a adolescenti odpovídali na pokládané otázky.

Práce předkládá aspekty rodiny a jejich vliv na problémové chování adolescentů. Přináší formy nápravy případně na koho se jako rodič či adolescent mohou obrátit. Poukazuje na projevy problémového chování a jak je eliminovat, což se v poslední době moc nedaří.

Práce je vhodná pro další rozšíření výzkumu, kdy mohou pozorovat efektivitu metod školních psychologů v rámci nápravy problémového chování adolescentů.

4 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- 1) CARR-GREGG, Michael a Erin SHALE. *Pubertáci a adolescenti: průvodce výchovou dospívajících*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-662-9.
- 2) ČIHÁKOVÁ, Martina. *Problematika rizikového chování u adolescentů* [online]. Hradec Králové, 2017 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/rcrgvp/STAG87614.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dprobl%3%A9mov%3%A9%20chov%3%A1n%3%AD%20u%20adolescent%20C5%AF%26start%3D1>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.
- 3) GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP. *Výzkumné metody v pedagogické praxi* [online]. Praha: Grada Publishing, 2013 [cit. 2021-11-24]. ISBN 978-80-247-8813-5. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=CyTEDQAAQBAJ&pg=PA230&dq=v%3%BDzkumn%3%A9+meotdy+v+pedagogick%3%A9+praxi&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwi4v5i2ibH0AhXLR_EDHXGyBkYQ6AF6BAgGEAI#v=onepage&q=v%3%BDzkumn%3%A9%20meotdy%20v%20pedagogick%3%A9%20praxi&f=false
- 4) HLAĎO, Petr. *Profesní orientace adolescentů: pohledy z teorií a výzkumů* [online]. 1. Brno: Konvoj, 2012 [cit. 2022-01-10]. ISBN 978-80-7302-165-8. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=nbLaKAmxJ40C&pg=PA56&dq=%C5%A1koln%C3%AD+psycholog&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjnMCxiar1AhUk8LsIHRp0BPoQ6AF6BAgLEAI#v=onepage&q=%C5%A1koln%C3%AD%20psycholog&f=false>
- 5) HLAĎO, Petr. *Profesní orientace adolescentů: Poznátky z teorií a výzkumů* [online]. Brno: Konvoj, 2012 [cit. 2021-11-24]. ISBN 978-80-7302-165-8. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=nbLaKAmxJ40C&pg=PA56&dq=%C5%A1koln%C3%AD+psycholog&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwixazl17D0AhWLRPEDHSUTD7gQ6AF6BAgGEAI#v=onepage&q=%C5%A1koln%C3%AD%20psycholog&f=false>
- 6) JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence* [online]. 1. Praha: Grada publishing, 2015 [cit. 2022-01-10]. ISBN 978-80-247-5447-5. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=Vjd4CwAAQBAJ&pg=PA340&dq=%C5%A1koln%C3%AD+psycholog&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwji7GaiKr1AhWR8LsIHx8yAxI4ChDoAXoECAMQAg#v=onepage&q=%C5%A1koln%C3%AD%20psycholog&f=false>

- 7) JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence* [online]. Praha: Grada Publishing, 2015 [cit. 2021-11-27]. ISBN 978-80-247-5447-5. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=Vjd4CwAAQBAJ&pg=PA408&dq=probl%C3%A9mov%C3%A9+chov%C3%A1n%C3%AD+u+adolescent%C5%AF+vlivem+rodiny&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiLhaf0srn0AhUSRvEDHQiLDSMQ6AF6BAgJEAI#v=onepage&q=probl%C3%A9mov%C3%A9%20chov%C3%A1n%C3%AD%20u%20adolescent%C5%AF%20vlivem%20rodiny&f=false>
- 8) KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 8073673833.
- 9) KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících* [online]. Praha: Grada Publishing, 2011 [cit. 2021-11-27]. ISBN 978-80-247-7454-1. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=9ANbAgAAQBAJ&pg=PA155&dq=probl%C3%A9mov%C3%A9+chov%C3%A1n%C3%AD+u+adolescent%C5%AF+vlivem+rodiny&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiLhaf0srn0AhUSRvEDHQiLDSMQ6AF6BAgLEAI#v=onepage&q=probl%C3%A9mov%C3%A9%20chov%C3%A1n%C3%AD%20u%20adolescent%C5%AF%20vlivem%20rodiny&f=false>
- 10) LÁTALOVÁ, Klára. *Agresivita v psychiatrii* [online]. Praha: Grada Publishing, 2013 [cit. 2021-11-27]. ISBN 978-80-247-8548-6. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=bKhTAgAAQBAJ&pg=PA196&dq=probl%C3%A9mov%C3%A9+chov%C3%A1n%C3%AD+u+adolescent%C5%AF+vlivem+rodiny&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwi936rH0Ln0AhWhSfEDHU2OBYs4ChC7BXoECACQBw#v=onepage&q=probl%C3%A9mov%C3%A9%20chov%C3%A1n%C3%AD%20u%20adolescent%C5%AF%20vlivem%20rodiny&f=false>
- 11) MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže 2*. [online]. 1. Praha: Grada publishing, 2015 [cit. 2022-01-10]. ISBN 9788024797601. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=-byHCgAAQBAJ&pg=PA116&dq=z%C3%A1%20kol%C3%A1ctv%C3%AD&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiN8-6Bi6j1AhXUgf0HHUT1BYcQ6AF6BAgHEAI#v=onepage&q=z%C3%A1%20kol%C3%A1ctv%C3%AD&f=false>
- 12) MARTÍNKOVÁ, Lenka. *Psychologie pro každého. Agrese - co o ní víme?* [online]. 2016, 31.12.2016 [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: <https://psychologieprokazdeho.cz/agrese-co-o-ni-vime/>

- 13) *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2011 [cit. 2021-11-24]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/vyhlaska-c-72-2005-sb>
- 14) NAVRÁTIL, Stanislav a Jan MATTIOLI. *Problémové chování dětí a mládeže: jak mu předcházet a jak ho eliminovat* [online]. 1. Praha: Grada publishing, 2011 [cit. 2022-01-10]. ISBN 978-80-247-7180-9. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=54ZfAgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=probl%C3%A9mov%C3%A9+chov%C3%A1n%C3%AD&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=probl%C3%A9mov%C3%A9%20chov%C3%A1n%C3%AD&f=false
- 15) NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci* [online]. Praha: Grada Publishing, 2014 [cit. 2021-11-27]. ISBN 978-80-247-9308-5. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=GJBEDQAAQBAJ&pg=PA99&dq=probl%C3%A9mov%C3%A9+chov%C3%A1n%C3%AD+u+adolescent%C5%AF+vlivem+rodiny&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiLhaf0srn0AhUSRvEDHQiLDSMQ6AF6BAgEEAI#v=onepage&q=probl%C3%A9mov%C3%A9%20chov%C3%A1n%C3%AD%20u%20adolescent%C5%AF%20vlivem%20rodiny&f=false>
- 16) PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika* [online]. Praha: Grada Publishing, 2012 [cit. 2022-01-24]. ISBN 978-80-247-7847-1. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=e8a-AgAAQBAJ&pg=PA102&dq=rodinn%C3%A9+prost%C5%99ed%C3%AD&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiK_8rE1cr1AhV0h_0HHfhyAZcQ6AF6BAgGEAI#v=onepage&q=rodinn%C3%A9%20prost%C5%99ed%C3%AD&f=false
- 17) PŠENIČKOVÁ, Petra. *Metodický portál RVP.CZ* [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky, 2012 [cit. 2021-11-24]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/S/%C5%A0koln%C3%AD_psycholog#N.c3.a1pl.c5.88_c4.8dinnosti_c5.a1koln.c3.adho_psychologa
- 18) SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky* [online]. Praha: Grada Publishing, 2014 [cit. 2021-11-24]. ISBN 978-80-247-3568-9. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=710nBgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=kvalitativn%C3%AD+metoda&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=kvalitativn%C3%AD%20metoda&f=false
- 19) SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 8071785598.

- 20) ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krise a Krizová intervence* [online]. Praha: Grada publishing, 2017 [cit. 2022-02-17]. ISBN 978-80-271-9950-1. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=S-i4DwAAQBAJ&pg=PT133&dq=krize+rodiny&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjV6ZLwr4b2AhXIxqQKHZkFDSQQ6AF6BAgLEAI#v=onepage&q=krize%20rodiny&f=false>
- 21) VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče* [online]. 1. Praha: PORTÁL, 2009 [cit. 2022-01-10]. ISBN 978-80-7367-611-7.
- 22) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání* [online]. 2. Praha: Karolinum, 2012 [cit. 2022-01-24]. ISBN 978-80-246-2846-2. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=PBhyBgAAQBAJ&pg=PA19&dq=rodinn%C3%A9+prost%C5%99ed%C3%AD&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjw6Y7w28r1AhVdg_0HHViBAXY4FBD0AXoECAQQA#v=onepage&q=rodinn%C3%A9%20prost%C5%99ed%C3%AD&f=false
- 23) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: PORTÁL, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- 24) VALIŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. *Pedagogika pro učitele* [online]. Praha: Grada publishing, 2007 [cit. 2022-01-10]. ISBN 8024717344. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=zTB4RInz-rgC&pg=PA353&dq=z%C3%A1%20kol%C3%A1ctv%C3%AD&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwiN8-6Bi6j1AhXUgf0HHUT1BYcQ6AF6BAgGEAI#v=onepage&q=z%C3%A1%20kol%C3%A1ctv%C3%AD&f=false>
- 25) VOJTOVÁ, Věra. *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5159-1.
- 26) VYHLÁŠKA Č. 72/2005 SB.: *o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*. In: . Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2005, ročník 2005, 72/2005 SB. Dostupné také z: <https://www.nuv.cz/t/vyhlaska-c-72-2005-sb>
- 27) Zákon č. 563/2004 Sb: *Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů*. In: . Praha: Parlament české republiky, 2004, ročník 2004, 563/2004 Sb. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

5 SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 - Přehled informantů	40
Tabulka 2 - Povědomí o problémovém chování	41
Tabulka 3 - Projevy problémového chování	42
Tabulka 4 - Svěřování s problémy	43
Tabulka 5 - Úplná a neúplná rodina	44
Tabulka 6 - Vliv rodinného prostředí na chování adolescentů	45
Tabulka 7 - Povědomí o profesi školního psychologa	46
Tabulka 8 - Přehled školních psychologů	48
Tabulka 9 – Charakteristické znaky adolescenta s problémovým chováním	49
Tabulka 10 - Práce s adolescenty s problémovým chováním	50
Tabulka 11 - Příčiny problémového chování	51
Tabulka 12 - Spolupráce	52
Tabulka 13 - Kontaktování školního psychologa	53
Tabulka 14 - Přibývání adolescentů s problémovým chováním	54

6 PŘÍLOHY

6.1 Otázky k rozhovorům

OTÁZKY K ROZHOVORU SE ŠKOLNÍM PSYCHOLOGEM

5. Čím je podle Vás dítě s problémovým chováním charakteristické?
6. Setkal/a jste se ve své praxi s dítětem s problémovým chováním?
7. Dokážete uvést rozdíl mezi dítětem s problémovým chováním a s poruchou chování?
8. O jaké dítě se jednalo? (např.: z jakých poměrů dítě pocházelo)
9. Jakými znaky se dítě vyznačovalo?
10. Jaká byla práce s takovým dítětem? (dítě s problémovým chováním)
11. S jakými odborníky spolupracujete?
12. Myslíte si, že v poslední době je více dětí s problémovým chováním než dříve?
13. Když má dítě problém vyhledá Vás osobně nebo spíše na problémové žáky upozornují pedagogové?
14. Co je podle Vás nejčastější příčinou vzniku problémového chování u žáků?

OTÁZKY PRO PLNOLETÉ ADOLESCENTY

1. Co si představíte pod pojmem problémové chování?
2. Jak se podle Vás takové chování projevuje?
3. Vyskytují se ve Vaší třídě negativní projevy chování? Jaké?
4. Jak se ve třídě cítíte? (atmosféra, vztahy učitel a žák, vztahy mezi spolužáky?)
5. Myslíte, že jste se už setkali s adolescentem s problémových chování?
6. Kdybyste měli nějaký problém svěříl by ses nejdříve rodičům?
7. Pokud ne, na koho byste se obrátili?
8. Slyšeli jste někdy o pojmech úplná a neúplná rodina? V čem se tyto rodiny liší? (např. ve výchově)
9. Jestliže dítě pochází z neúplné rodiny, může to mít vliv na jeho chování či osobnost? Jaký?
10. Jestliže dítě pochází z úplné rodiny, může to mít vliv na jeho chování či osobnost? Jaký?
11. Máte na škole školního psychologa? Víte, kdy se na něj můžete obrátit?
12. V čem je podle Vás profese školního psychologa důležitá pro adolescenty, učitele nebo rodiče?

